

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายปิดประเทศตลอดระยะเวลา ๒๑๘ ปี คือระหว่าง พ.ศ. ๒๑๓๙ - ๒๓๙๓ (ค.ศ. ๑๖๓๖ - ๑๘๕๐) มีเพียงสองประเทศเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปค้าขายกับญี่ปุ่นได้ คือ จีนและฮอลันดา ต่อมาในตอนปลายคริสต์ทศวรรษที่ ๑๘ ประเทศต่าง ๆ ได้แสดงท่าทีคุกคามให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศ เช่น รัสเซีย อังกฤษ และฮอลันดา แต่โชกุนก็ปฏิเสธเรื่อยมาจนกระทั่งกลางคริสต์ทศวรรษที่ ๑๙ โชกุนไม่สามารถที่จะดำเนินนโยบายปิดประเทศต่อไปอีกได้ เพราะต่างประเทศมีบังคับมากขึ้น เช่นใน พ.ศ. ๒๓๘๓ (ค.ศ. ๑๘๔๐) ฮอลันดาได้แนะนำให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศ และ พ.ศ. ๒๓๙๑ (ค.ศ. ๑๘๔๘) เรือรบของฝรั่งเศสก็ไปถึงประเทศญี่ปุ่นเพื่อขอเปิดสัมพันธ์ไมตรีด้วย นอกจากนั้นโชกุนยังต้องประสบกับความกดดันภายในประเทศ คือ พวกปัญญาชนต้องการที่จะติดต่อกับต่างประเทศเพื่อเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ของชาวตะวันตก ประกอบกับขณะนั้นอำนาจของโชกุนเริ่มอ่อนกำลังลงอย่างมาก ในที่สุดเมื่อ พลเรือจัตวา แมทธิว เพอร์รี่ (Commodore Matthew C. Perry) เดินทางมาญี่ปุ่นตามคำสั่งของประธานาธิบดีฟิลมอร์ (President Fillmore) แห่งสหรัฐอเมริกา พร้อมด้วยเรือรบ ๔ ลำ มาจอดที่เมืองท่าอุราเกะ (Uraga) ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๙๖ (ค.ศ. ๑๘๕๓) และยื่นคำขาดต่อโชกุน ฮิตทซุบาชิ เคอิคิ (Hitotsubashi Keiki) ในที่สุดโชกุนก็ต้องเปิดประเทศตามสนธิสัญญาดานากาวา (Kanagawa Treaty) ใน พ.ศ. ๒๓๙๓ (ค.ศ. ๑๘๕๐) ความสนธิสัญญานี้ญี่ปุ่นต้องเปิดเมืองท่า ๒ เมือง .

คือ ชิโมดา (Shimoda) และฮาโกดาเตะ (Hakodate) และให้สิทธิพิเศษของชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์ยิ่งแก่สหรัฐอเมริกา อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาตั้งสถานกงสุลไ้ที่เมือง ชิโมดา ใน พ.ศ. ๒๓๙๗ (ค.ศ. ๑๘๕๖) กงสุลคนแรกของสหรัฐอเมริกาเดินทางมาถึงประเทศญี่ปุ่น คือ ทาวน์เซนด์ แฮร์ริส (Townsend Harris) °

หลังจากนั้นประเทศต่าง ๆ ก็ขอทำสัญญาตามแบบอเมริกา ไ้แก่อังกฤษในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๗ (ค.ศ. ๑๘๕๔) รัสเซียในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๕) เป็นต้น สนธิสัญญาเหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นต้องยกเลิกนโยบายปิดประเทศที่ไ้ดำเนินมานานถึง ๒๑๘ ปี

การปรับปรุงประเทศสมัยเมจิ

เมื่อเปิดประเทศใน พ.ศ. ๒๓๙๗ (ค.ศ. ๑๘๕๔) และโชกุนได้อำนาจคืนให้แก่พระจักรพรรดิ^๒ ในวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๑ (ค.ศ. ๑๘๖๘) แล้ว พระจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์เมจิ คือ พระเจ้าเมจิ (Mutsuhito)

° Paul H. Clyde and Burton F. Beers, The Far East : A History of The Western Impact and the Eastern Response (1830 - 1970) (New Jersey : Prentice Cliffs, Inc, © 1971) p. 116.

^๒โชกุนมีอำนาจปกครองญี่ปุ่นมาเป็นเวลาถึง ๒๗๕ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๓๕ - ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๑๙๒ - ๑๘๖๗) โดยมีพระจักรพรรดิเป็นประมุขแต่เพียงในนามเท่านั้น โชกุนองค์สุดท้ายมีนามว่า โยชิโนบุ (Yoshinobu) โชกุนองค์ที่ ๑๕ ของตระกูลโตกุกาวา เหตุที่ต้องมอบอำนาจคืนให้แก่พระจักรพรรดิ เพราะอำนาจของตนอ่อนแอลงอย่างมาก เกิดปัญหาการขัดแย้งภายในและการบีบบังคับจากประเทศตะวันตก ประกอบกับเจ้ายูครองแคว้นต่าง ๆ ที่มีอำนาจสนับสนุนพระจักรพรรดิ

ซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษา ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะปรับปรุงประเทศ
 ญี่ปุ่นให้เจริญก้าวหน้า ก็จะได้เห็นได้จากคำปฏิญาณในวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 (Coronation Oath) ของพระองค์ ในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๑ ที่ว่า

"เราจะตั้งรัฐสภา ในการปกครองประเทศ เราจะ
 รับฟังความคิดเห็นของประชาชน และจะศึกษาหาความ
 รู้จากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จากความรู้เหล่านี้จะ
 ทำให้จักรวรรดิเรามีความเป็นอยู่ที่ดีและมั่นคง"

ในการดำเนินการปรับปรุงประเทศ พระองค์ทรงอาศัยที่ปรึกษาและ
 ผู้เชี่ยวชาญที่ทรงจ้างมาจากต่างประเทศ การปรับปรุงทำได้ไม่ยากนัก เพราะ
 ญี่ปุ่นมีรากฐานทางสังคม พร้อมทั้งจะรับการปรับปรุงตามแบบตะวันตกอยู่แล้ว กล่าวคือ
 ในสมัยการปิดประเทศญี่ปุ่นได้รับความรู้ต่าง ๆ ของตะวันตก โดยชาวฮอลันดาเป็น
 ผู้นำเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยโชกุนองค์ที่ ๘ แห่งตระกูลโทกุกาวา คือ
 โชกุน โยชิมูเนะ (Yoshimune) ซึ่งมีความสนใจในความก้าวหน้าของตะวันตก
 ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งสนใจทางเรื่องจักรวาล การหมุนของโลกและวิทยาการ
 สาขาอื่น ๆ โยชิมูเนะ ได้มีเครื่องช่วยให้การศึกษาความรู้เหล่านี้เป็นไปโดยสะดวก
 คือให้นายอาโอกิ คนโยะ (Mr. Aoki Konyo) เรียบเรียงพจนานุกรมภาษา
 ฮอลันดา-ญี่ปุ่น สำเร็จลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๐๑ (ค.ศ. ๑๗๕๘) พจนานุกรมนี้ช่วย

Robert Guillain, The Japanese Challenge. Translated
 from the French By Patrick O'Brian. (London : Redwood Limited,
 1970), p. 38.

"We shall summon assemblies, and in ruling the nation,
 We shall have regard to public opinion... Knowledge
 will be sought out among the nations of the world,
 and thus the well - being of the empire will be ensured"

ให้มีการแปลตำราภาษาตะวันตกเป็นภาษาญี่ปุ่นอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏว่า
 ตอนปลายคริสต์วรรษที่ ๑๘ มีการแปลตำราทางคานคาราศาสตร์ การแพทย์
 พฤษศาสตร์ และเรขาคณิต ที่เป็นงานระดับมาตรฐานของยุโรปเป็นภาษาญี่ปุ่น
 หนังสือเหล่านี้เป็นผลงานของรัฐบาล สำนักงานที่มีหน้าที่ในการแปลต่อมาเมื่อ
 ภายหลังว่า "สถาบันการสืบสวนหนังสือของอานารยชน" (Institute for
 the Investigation of Babarian Books)^๑ คว้าความรู้จากหนังสือ
 เหล่านี้ และจากการที่ชาวญี่ปุ่นได้รับการศึกษาอย่างแพร่หลายก่อนที่จะมีการ
 ปรับปรุงประเทศ ดังที่ปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ๔๐ %
 ของประชาชนทั้งประเทศอ่านออกเขียนได้ มีวิทยาลัย โรงเรียนภาษาต่างประเทศ
 วรรณคดี และแพทย์ เป็นต้น^๒ ญี่ปุ่นจึงมีพื้นฐานพอที่จะรับอารยธรรมใหม่ ๆ
 ประกอบกับผู้นำในสมัยที่มีการปรับปรุงประเทศนั้น ไม่มีความต้องการที่จะเปลี่ยน
 แปลงตามแบบตะวันตกทั้งหมด แต่ต้องการให้ประเทศก้าวหน้า จึงเลือกรับเอา
 สิ่งที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับญี่ปุ่น มายึดถือปฏิบัติตาม ญี่ปุ่นได้เจริญก้าวหน้าอย่าง
 รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

การปรับปรุงครั้งนี้ได้กระทำกันภายหลังการยุบตำแหน่งโชกุน และถวาย
 พระราชอำนาจคืนแก่พระจักรพรรดิ รัฐบาลได้ทำการปรับปรุงทุกด้าน ทั้งทาง
 ด้านการปกครองประเทศ การต่างประเทศ การอุตสาหกรรม การทหาร และ
 การศึกษา ซึ่งในแต่ละด้านก็ได้รับผลสำเร็จที่น่าพึงพอใจสมดังคำปฏิญาณของ
 พระจักรพรรดิที่ให้ไว้ในวันราชาภิเศก การปรับปรุงที่สำคัญได้แก่

^๑ Scott W. Morton, Japan : Its History and Culture
 (Trowbride Weltshire : Redwood Press Limited, @ 1970), pp. 137 - 138.

^๒ Robert Guillain, op.cit., p. 41.

๑. ทางคานอุตสาหกรรม เป็นจุดมุ่งหมายข้อแรกของรัฐบาลกล่าวกันว่าทางคานอุตสาหกรรม หรือ "ทางคานเศรษฐกิจนี้เป็นการเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเป็นแค่เพียงการปรับปรุงเท่านั้น"^๑ ทั้งนี้เพราะในสมัยที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศ พลเมืองมีอาชีพทำการกสิกรรมเป็นส่วนมาก มีอุตสาหกรรมเบาบ้าง เช่น การทอผ้า แต่ในสมัยที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศ รัฐบาลได้ส่งเสริมให้เอกชนได้มีส่วนร่วมลงทุนในอุตสาหกรรมเบา ส่วนรัฐบาลลงทุนในอุตสาหกรรมหนัก โดยกู้เงินจากต่างประเทศมาดำเนินการ รัฐบาลยังได้ปรับปรุงการคมนาคมสร้างทางรถไฟขึ้นหลายสาย เป็นเหตุให้การขยายตัวของอุตสาหกรรมมีมากขึ้น ปรากฏว่าหลัง พ.ศ. ๒๔๑๓ (ค.ศ. ๑๘๗๐) รัฐบาลเป็นเจ้าของโรงงานสรรพวุธ โรงงานถลุงเหล็ก เหมืองแร่ อู่ต่อเรือ และจากการที่ญี่ปุ่นสามารถรบชนะจีนใน พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) รัสเซียใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นขยายตัวเร็วยิ่งขึ้น เพราะได้แหล่งวัตถุดิบที่อุดมสมบูรณ์คือ คินแดนแถบแมนจูเรียที่อุดมไปด้วยแร่เหล็ก และถ่านหินที่มีคุณภาพดี

๒. ทางคานทหาร มีการจัดตั้งกองทหารบกตามแบบฝรั่งเศส ผู้ที่มีบทบาทในการจัดตั้งกองทหาร และพัฒนาการทางทหาร คือ โอมูรา มาซุจิโร (Omura Masujiro) และยามากาตา อาริโตโม (Yamagata Aritomo) แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๒๑ (ค.ศ. ๑๘๗๘) ยามากาตาได้จ้างชาวเยอรมันเข้ามาช่วยในการปรับปรุงทางทหาร ตั้งแต่นั้นมาญี่ปุ่นจึงมีการจัดกองทหารบกตามแบบเยอรมัน คานการทหารเรื่อนั้นจัดเป็นแบบอังกฤษ โดยได้รับความร่วมมือจากแคว้นซัตsuma (Satsuma) ซึ่งมีข้าราชการทหารเรือที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับทหารเรือแบบฮอลันดาเมื่อคราวญี่ปุ่นเปิดประเทศ พวกข้าราชการเหล่านี้มีส่วนช่วยในการ

^๑ Harold M. Vinacke, A History of the Far East in Modern Times (London : George Allen & Unwin Ltd, 1950), p. 115.

ปรับปรุงกองทัพเรือมาก ประกอบกับญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เป็นเกาะ จึงส่งเสริมให้
กิจการทหารเรือเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว

๓. ทางด้านการศึกษา มีการปรับปรุงการศึกษาตามแบบตะวันตก คือ
เปิดการศึกษาให้แก่ชนทุกชั้น โดยไม่คำนึงถึงฐานะทางสังคม ความร่ำรวยหรือเพศ
ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) มีการตั้งกระทรวงศึกษาตามแบบฝรั่งเศส และ
แบ่งการศึกษาออกเป็น ๔ เขต ใน พ.ศ. ๒๔๑๒ (ค.ศ. ๑๘๖๖) มีการตั้ง
มหาวิทยาลัยของรัฐ

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาตามแบบตะวันตกของญี่ปุ่น คือ ฟูกูซาวะ
ยูคิชิ (Fukuzawa Yukichi) ซึ่งใช้เวลาว่างทำการเขียน แปลเอกสารต่าง ๆ
และเป็นผู้ตั้งมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งแรกขึ้นในญี่ปุ่น คือ มหาวิทยาลัยเคโอ
(Keio University)

๔. ทางด้านการปกครองประเทศ ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง คือ ยกเลิกการปกครองแบบเดิม ที่แบ่งแยกออกเป็นแคว้น ๆ แต่ละแคว้น
ขุนนางผู้ครองแคว้นมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ส่วนรัฐบาลกลางมีการปกครอง
แบบคู้^๑ เปลี่ยนมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญ^๒ เป็นกฎหมาย
สูงสุดในการปกครองประเทศ พระจักรพรรดิทรงมีอำนาจสูงสุดในการปกครองและ

^๑การปกครองแบบคู้ ประกอบด้วยองค์พระจักรพรรดิและโชกุน พระจักรพรรดิ
ทรงเป็นประมุขของประเทศแต่ในนาม เป็นที่เคารพสักการะของพวกญี่ปุ่นที่ถือว่า
พระจักรพรรดิสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ ส่วนอำนาจในการบริหารประเทศที่
แท้จริงนั้นอยู่ในมือของโชกุนโดยสิ้นเชิง

^๒รัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศญี่ปุ่นประกาศใช้ในวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. ๑๘๘๙).

โซอานาจนันตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ คือ ผ่านทางสภาโคเอค (Diet)^๑ ส่วนการปกครองท้องถิ่นยกเลิกแคว้นต่าง ๆ แบ่งออกเป็นมณฑลและเมือง มีการปกครองโดยตรงจากรัฐบาลกลาง

๕. ทางการต่างประเทศ รัฐบาลได้ประกาศนโยบายของรัฐว่าจะเปิดประเทศและฟื้นฟูสัมพันธไมตรีอันดีกับต่างประเทศ^๒ รัฐบาลได้ส่งคณะทูตอิวาคูระ ไปสหรัฐอเมริกา และประเทศต่าง ๆ ในยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๔๑๖ (ค.ศ. ๑๘๗๑ - ๑๘๗๓) เพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกับประเทศต่าง ๆ และขอแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต^๓ คณะทูตชุดนี้ใช้เวลาถึง ๒ ปี ในการดำเนิน

^๑Harold M. Vinacke, op.cit., p. 111.

สภาโคเอคประกอบด้วยสภา ๒ สภา คือ สภาขุนนาง (House of Peers) และสภาผู้แทน (House of Representative)

สภาขุนนาง ประกอบด้วยขุนนางและพวกเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับแต่งตั้งจากพระจักรพรรดิ

สภาผู้แทน ประกอบด้วยผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งมาจากประชาชน

^๒Scott W. Morton, op.cit., p. 140.

^๓สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของญี่ปุ่นต้องเสียให้แก่ชาติตะวันตกชาติแรก คือ สหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. ๑๘๕๘) ตามสนธิสัญญาอันเซอิ (Ansei) หรือสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศสหรัฐอเมริกา (Japan - United States Treaty of Amity and Commerce) จากสนธิสัญญาฉบับนี้ญี่ปุ่นต้องเปิดเมืองท่าอีก ๔ เมือง คือ คานากาวา นางาซากิ นิอิคาตา และโอโก (Hyoko) และให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนในบังคับอเมริกา มีสิทธิพิเศษไม่ต้องขึ้นศาลญี่ปุ่น ประเทศต่าง ๆ ได้ทำสัญญาตามแบบสนธิสัญญานี้หลายประเทศ เช่น ฮอลันดา รัสเซีย อังกฤษ เป็นต้น รวมทั้งหมด ๑๖ ประเทศ

การครั้งนี้ อิวาคูระ (Iwakura) เป็นหัวหน้า ประกอบด้วยบุคคลที่สำคัญ ๆ ของรัฐ เช่น โอคุโบะ (Okubo) คีโคะ (Kido) และอิโตะ (Ito) คณะทูตนี้แม้ว่าจะไม่ได้รับผลสำเร็จทางด้าน การแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็ตาม แต่ก็ได้นำเอาอารยธรรมตะวันตกมาปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศตะวันตก

วิธีการที่ญี่ปุ่นใช้ในการปรับปรุงประเทศนั้น กล่าวได้ว่ามี ๒ วิธี คือ

๑. การส่งคณะทูตหรือคนญี่ปุ่นไปต่างประเทศเพื่อศึกษาหาความรู้ และความก้าวหน้าจากต่างประเทศ เช่น พุกูซาวะ ยูคิชิ รัฐบาลได้ส่งไปดูการศึกษาในยุโรปและอเมริกา เพื่อจะได้มาปรับปรุงการศึกษาของประเทศ

๒. เชิญผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาการต่าง ๆ จากต่างประเทศ เข้ามาแนะนำและดำเนินการปรับปรุงประเทศญี่ปุ่น และให้คนญี่ปุ่นศึกษาวิชาความรู้เหล่านี้เอาไว้ เช่น ทางด้านการทหารได้เชิญทหารเยอรมันและฝรั่งเศสเข้ามาฝึกหัดทหาร ส่วนทางด้านกฎหมายก็เชิญผู้เชี่ยวชาญกฎหมายของฝรั่งเศสมาช่วยปรับปรุงแก้ไขกฎหมายของญี่ปุ่นให้ก้าวหน้าแบบประเทศตะวันตก เพื่อเป็นเครื่องค้ำรองในการเจรจาขอยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

วิธีการทั้งสองอย่างนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำมาใช้ในการปรับปรุงประเทศในสมัยของพระองค์

การลงนามสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมิได้เปิดสัมพันธไมตรีกับไทยทันทีที่เปิดประเทศ ทั้งนี้เพราะเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นสนใจที่จะปรับปรุงประเทศทางด้านต่าง ๆ เช่น ทางด้าน การศึกษา การปกครอง ตามแบบตะวันตก เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ยอมรับว่าญี่ปุ่นเป็น

ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้า และยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในญี่ปุ่น^๑ นอกจากนี้เมื่อเปิดประเทศใหม่ ๆ ยังเกิดความไม่สงบภายในอีกด้วย เนื่องจากพวกชาวยุโรปไม่พอใจในการปรับปรุงประเทศซึ่งกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของตน^๒ จึงก่อการกบฏต่อต้านรัฐบาล เช่น กบฏซัตsuma ประกอบกับขณะนั้นญี่ปุ่นไม่เห็นประโยชน์ที่จะเปิดความสัมพันธ์กับประเทศไทย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ญี่ปุ่นจึงมิได้สนใจที่จะส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยแต่อย่างใดในระยะแรก

อาจกล่าวได้ว่าความสนใจของญี่ปุ่นเริ่มใน พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. ๑๘๗๕)

กล่าวคือ นายโอโทริ เกอิซุเคะ (Mr. Otori Keisuke) ข้าราชการกระทรวงอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และนายอาโอคิ ชูโซะ (Mr. Aoki Shuzo) ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เดินทางมาประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘ มีจุดมุ่งหมายที่จะมาสำรวจสภาพทั่ว ๆ ไปของไทย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยและประเทศ

^๑ญี่ปุ่นทำการปรับปรุงประเทศในทุก ๆ ด้าน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๐ - ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๖๗ - ๑๘๙๔) โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ และนอกจากนี้ยังส่งคณะทูตออกไปดูความเจริญก้าวหน้าของต่างประเทศเพื่อนำมาปรับปรุงประเทศของตน เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. ๑๘๗๑) ส่งคณะทูตไปประเทศทางยุโรป เพื่อศึกษาความเจริญก้าวหน้าของประเทศต่าง ๆ และเจรจาเรื่องแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

^๒ในการปกครองระบอบเดิม ชาวยุโรปเป็นนักรบของขุนนางผู้ครองแคว้นอาศัยอยู่กับขุนนาง แต่ต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงประเทศ ขุนนางผู้ครองแคว้นต้องคืนที่ดินและผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่พระจักรพรรดิ ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูชาวยุโรปต่อไปได้ ทำให้พวกนี้ตกงาน ประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิตจึงก่อการกบฏขึ้น

ญี่ปุ่น เมื่อกลับไปประเทศญี่ปุ่น นายโอโตรีไคเขียนหนังสือ "ชามู คีโค" การเดินทางมายังประเทศสยาม (Shamu Kikō - Journey to Siam) หนังสือฉบับนี้ช่วยให้ญี่ปุ่นมีความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้น

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) ตรงกับช่วงระยะเวลาที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกขยายอาณาเขตนมาทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเข้าครอบครองดินแดนต่าง ๆ ในไทยมี

Edward Thadeus Flood, Japan's Relations with Thailand : 1928 - 41 Ph. D Thesis, University of Washington, 1967. (Michigan : University Microfilms Inc., 1968), p. 7.

ระยะต้นคริสต์ทศวรรษที่ ๑๙ อังกฤษและฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลมาทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ครอบครองดินแดนเหล่านี้เป็นอาณานิคม ได้แก่

- อังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. ๑๘๑๙) ได้ครอบครองสิงคโปร์
- " ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) ได้หัวเมืองพม่าตอนใต้ คือ แคว้นทวาย ตะนาวศรี และยะไข่
- " ๒๓๘๖ (ค.ศ. ๑๘๔๓) ได้ครอบครองพม่าตอนกลาง
- " ๒๔๒๘ (ค.ศ. ๑๘๘๕) ได้ครอบครองพม่าทั้งหมด
- ฝรั่งเศส ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) ได้ครอบครองญวน
- " ๒๔๑๐ (ค.ศ. ๑๘๖๗) ได้ครอบครองเขมร
- " ๒๔๓๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓) ได้ครอบครองลาว

ความจำเป็นของแสวงหาพันธมิตร พระองค์ทรงติดต่อกับจีนใน พ.ศ. ๒๔๒๑ (ค.ศ. ๑๘๗๘) โดยหวังว่าจะให้จีนเป็นพันธมิตร แต่จีนปฏิเสธ พระองค์จึงทรงติดต่อกับญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. ๑๘๗๙)^๑ ญี่ปุ่นตอบว่าขณะนั้นญี่ปุ่นมีปัญหาคือจะแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ประเทศตะวันตก แต่ก็มีความตั้งใจที่จะทำสัญญากับไทย^๒ หลังจากนั้นก็ยังมิได้มีการทำสัญญากัน จนกระทั่งกลาง พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชสาส์นไปยังพระจักรพรรดิและไค้กล่าวถึงเรื่องการทำสนธิสัญญาอีกครั้งหนึ่ง ความตอนหนึ่งของพระราชสาส์นมีว่า "เป็นความตั้งใจอย่างแท้จริง ที่จะขจัดความไม่เข้าใจกันระหว่างประเทศทั้งสองให้หมดไป" และทรงแนะนำกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการว่า จะเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทยในการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย^๓

^๑ Edward Thadeus Flood, "The Shishi Interlude in Old Siam : An Aspect of the Meiji Impact in Southeast Asia," Meiji Japan's Centennial : Aspect of Political Thought and Action. David Wulfed (ed.) (The University Press of Kansas, © 1971), p. 82.

^๒ Edward Thadeus Flood, ibid., quoting Memo, Inoue to Sanjō Sanetomi, March 17, 1880 in Nihon Gaikō Bunsho, Vol. 13 p. 330.

^๓ Edward Thadeus Flood, ibid., quoting Gaimushō Kiroku (Foreign office records) file 2 - 5 - 1, No. 17, Chulalongkorn^๔ to His Majesty Mutsuhito, Emperor of Japan, May 5, 1887.

ในปีเดียวกันนั้นเองพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบให้กรมหลวงเทเวศร์โวโรภการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของไทยซึ่งเดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกา ผ่านประเทศญี่ปุ่นแวะทำปฏิญญาทางไมตรีและพาณิชย์ในเดือนกันยายน โดยมี นายอาโออิ ชูโซะ รองรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้แทนฝ่ายญี่ปุ่น และในการแลกเปลี่ยนสัตยาบันปฏิญญา พระองค์ทรงมอบให้พระยาภาสกรวงษ์ เป็นผู้แทนเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗)^๑ พร้อมกันนั้นก็ให้ขุนวรการโกศล ข้าราชการกรมศึกษาธิการออกไปด้วย ท่านใช้เวลา ๕ เดือน ศึกษาระบบการศึกษาของญี่ปุ่น เพื่อที่จะได้กลับมาเป็น**แหล่ง**ในการปรับปรุงการศึกษาของไทย

ปฏิญญาทางไมตรี และพาณิชย์ฉบับนี้ กล่าวถึงสาเหตุของการทำปฏิญญาว่า

"...มีพระราชประสงค์พร้อมกัน และให้ความคุ้นเคยอันสนิท ซึ่งใดมีมาแต่ปางก่อนนั้นคงคืน ให้มีถาวรสืบไปในระหว่างสองพระนคร..."^๒

และกล่าวด้วยว่าประเทศทั้งสองนี้มีฐานะ อำนวยแก่เทียมกัน มีสิทธิที่จะตั้งทูตหรือกงสุลเข้าไปประจำในประเทศของอีกฝ่ายหนึ่ง^๓ แต่ไม่ปรากฏว่ามี การตั้งทูตหรือกงสุลไปประจำประเทศอีกฝ่ายหนึ่งแต่อย่างใด จนกระทั่งหลังการลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างประเทศไทย

^๑ กบส. กค. แพ้ม ๗.๑/๔ "หนังสือโต้ตอบเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ฯลฯ กับญี่ปุ่น ครั้งที่ ๑ ฉบับลงวันที่ ๒๖ กันยายน ร.ศ. ๑๐๖" (พ.ศ. ๒๔๓๐)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

และประเทศญี่ปุ่นฉบับ พ.ศ. ๒๔๔๐ แล้ว คือใน พ.ศ. ๒๔๔๐ นายอินากากิ มันจิโร (Mr. Inagaki Manjiro) ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้เดินทางเข้ามา ณ กรุงเทพฯ และใน พ.ศ. ๒๔๔๒ พระยาฤทธิรงค์กรมเจต ราชทูตไทย ประจำญี่ปุ่นคนแรกก็ได้เดินทางไปประเทศญี่ปุ่น

ถึงแม้ว่าไทยและญี่ปุ่นจะทำปฏิญญาทางไมตรีและพาณิชย์ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) แล้วก็ตาม แต่ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างประเทศ ทั้งสองในระยะ พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๘๘ - ๑๘๙๗) ก็มีได้มีความสำคัญแต่ประการใด ทั้งนี้คาดคะเนได้ว่าช่วงเวลานี้เป็นระยะที่ญี่ปุ่นสนใจที่จะดำเนินนโยบายปรับปรุงประเทศ และพยายามแก้ไขสนธิสัญญาที่ต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ประเทศตะวันตกมากกว่าที่จะสนใจมีความสัมพันธ์กับประเทศ ตะวันออก ความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นระยะนี้จึงมีแต่การ เคลื่อนไหวอย่างไม่เป็นทางการของชาวญี่ปุ่นพวกหนึ่ง ซึ่งต้องการที่จะครอบครอง ดินแดนมลายู และประเทศไทย เพื่อที่จะใช้เป็นทีระบายพลเมืองและเป็นอาณานิคม คนกลุ่มนี้เรียกว่า "ชิชิ" (Shishi) * ใ้รับการสนับสนุนลับ ๆ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น คือ พลเรือเอกอีโนโมโตะ ทาเคกิ (Admiral Enomoto Takaeki) ^๒ หัวหน้าที่สำคัญของพวกชิชิ คือ นายยามานูเอะ โยชิฮิโระ

* Edward Thadeus Flood, Meiji, Japan's Centennial: Aspect, pp. 82 - 83.

^๒ Edward Thadeus Flood, ibid., p. 85, quoting Urie Toraji Nōjin kaigai hatten shi (History of Japanese Diffusion Abroad; Tokyo, 1938) pp. 192 - 94.

พลเรือเอกอีโนโมโตะ ทาเคกิ (Admiral Enomoto Takaeki) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในสมัยคณะรัฐบาลของมัตสึคาตะ ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. ๑๘๙๑) นายวินโนโมโตะ มีความคิดที่จะขยายอิทธิพลลงไปในไต้หวัน และเมื่อนายไซโต มิกิ (Mr. Saito Miki) กงสุลคนแรกของญี่ปุ่นในสิงคโปร์ เสนอความคิดที่จะระบายพลเมืองไปแถบดินแดนมลายูและไทย และจะครอบครอง เป็นอาณานิคมด้วย นายอีโนโมโตะจึงให้การสนับสนุนความคิดนี้ในฐานะรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการต่างประเทศ จึงสามารถส่งเสริมนโยบายนี้ได้โดยสะดวกถึงแม้ว่าจะมีไซ เป็นนโยบายของคณะรัฐบาลก็ตาม

(Mr. Yamamoto Yasutaro) และนายอิวาโมโตะ ชิซุเนะ (Mr. Iwamoto Chizuna) ได้เข้ามาขอความช่วยเหลือทางด้านการเงินและที่อยู่จากพระยาภาสกรวงษ์ (เสนาบดีกระทรวงธรรมการ) และพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ปลัดทูลฉลอง เสนาบดีกระทรวงธรรมการ) ท่านทั้งสองให้ความช่วยเหลือโดยไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของญี่ปุ่น แต่มาตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. ๑๘๙๖) ขบวนการนี้ก็ยุติลง เพราะประสบความยากลำบากในการประกอบอาชีพ ประกอบกับอากาศร้อนทนไม่ได้ บางคนก็ล้มตายไป จึงล้มเลิกและกลับไปประเทศญี่ปุ่นตามเดิม^๑

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. ๑๘๙๗) ได้มีการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีพระเจ้าอนงยาเชอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ และ นายอินากากิ ราชทูตญี่ปุ่นร่วมลงพระนามและลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๐ สนธิสัญญานับนี้ญี่ปุ่นได้ทำตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับประเทศตะวันตก มีข้อความทั้งหมด ๑๖ ข้อ เกี่ยวกับการเมืองและการค้า สนธิสัญญานับนี้ไทยอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบญี่ปุ่นทั้งทางด้านสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และอำนาจในการเก็บภาษีอากร คือจากข้อ ๒ ของสนธิสัญญาที่กล่าวว่า

“...พนักงานกงสุลทั้งหลายนี้จะต้องมีเกียรติยศ มีประโยชน์แลมีการยกเวนทุกอย่าง ซึ่งใหม่อยู่ ถ้าจะใดใหม่แก่กงสุลทั้งหลายของประเทศ ซึ่งโปรดให้โดยประโยชน์”^๒

^๑ Ibid., p. 98.

^๒ กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่มที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๖๓ (พระนคร : สำนักพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๑๒), หน้า ๑๒๐.

ศูนย์วิทยุโทรคมนาคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทสมิต
คณะวิศวกรรมศาสตร์

พระยาฤทธิรงค์ รัชมังคลาภิเษก
ราชทูตไทยประจำญี่ปุ่นคนแรก

จากข้อความนี้ทำให้ศาลกงสุลญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะพิจารณาพิพากษาคดีคนใน
 บังคับญี่ปุ่นในประเทศไทยได้เช่นเดียวกับศาลกงสุลของประเทศอื่น นอกจากนี้
 พิธีสารข้อ ๑ ยังได้กล่าวถึงการสิ้นสุดของสิทธิสภาพนอกอาณาเขตด้วย ในสนธิ
 สัญญาฉบับนี้มีข้อความที่ไทยจะต้องเสียเปรียบอีกคือ ในข้อ ๕ ของสนธิสัญญา
 กล่าว
 ไวว่า

"คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ต่างฝ่าย
 ถอยทีต้องไม่มีใครรับผลในอาณาจักรและอาณาเขต
 ของอีกฝ่ายหนึ่ง เสมอเหมือนกับคนในบังคับชาวเมือง
 ของประเทศที่ไปคดีให้โดยประโยชน์อย่างยิ่ง ในการ
 หักล้างเกี่ยวของในภาษีของที่ชนไปมาภายในเมือง
 ในการเก็บสินค้าไว้ที่โรงกัก ใบเงินอนุญาต เก็บ
 การค้าขายในการช่วยเหลือในศกในการตรวจ
 แลดูราคาทั้งในการคืนภาษีสินค้ากลับออกไปนอกเมือง
 ด้วย"^๑

ด้วยเหตุนี้เองไทยจึงหมดอิสระในการเก็บภาษีอากรจากญี่ปุ่น จะต้อง
 เก็บในอัตราเดียวกับที่ไทยเก็บจากประเทศตะวันตก^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^๒ ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. และ ทรงศรี อัจจุรณ, "การแก้ไข
 สนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัย
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาปริญญา
 มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๖

การเก็บภาษีตามแบบที่เก็บจากประเทศตะวันตก คือเก็บภาษีขาเข้า
 ร้อยละสาม และถ้าสินค้าใดเหลือกลับออกไปก็ต้องคิดภาษีของที่เหลือคืนให้แก่
 เจ้าของ ส่วนสินค้าออกมีการวางพิกัดอัตราภาษีที่แน่นอนว่า สินค้าใดจะต้องเสีย
 ภาษีเท่าไร เช่น งามางูหามละ ๑๐ บาท รงหามละ ๖ บาท เป็นต้น ไม่ใช่เรียก
 เก็บตามชอบใจเช่นแต่ก่อน อีกทั้งมีวิธีการเก็บที่แน่นอนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

เนื่องจากข้อความในสนธิสัญญาไทยเสียเปรียบทุกทาง รัฐบาลจึงพยายามที่จะยกเลิกสิทธิพิเศษเหล่านี้ โดยการเจรจาทางการทูต การแก้ไขประมวลกฎหมายไทย และจัดระบบศาลยุติธรรมให้ทันสมัย^๑ ซึ่งรัฐบาลก็ทำได้สำเร็จ คือผู้ปุ่นยอมผ่อนผันสิทธิพิเศษให้ไทยบางประการ คือ จากสนธิสัญญาว่าด้วยการค้า และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยและประเทศผู้ปุ่น ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๔) ในพิธีสารข้อ ๑ ที่กล่าวว่า

"...ตั้งแต่บัดนี้สืบไปบรรดาคนในบังคับผู้ปุ่นก็ดี และบุคคลหรือองค์การ คณะหรือบริษัท หรือสมาคมทั้งหลายก็ดี ซึ่งสมควรอยู่ในความป้องกันของผู้ปุ่นในกรุงสยามนั้น ต้องขึ้นอยู่ในอำนาจฝ่ายสยาม"^๒

จากข้อความข้างบนนี้คนในบังคับผู้ปุ่นต้องขึ้นศาลไทย แต่ผู้ปุ่นยังคงรักษาสิทธิในการถอนคดีไปพิจารณาเองได้ในทุกศาลยกเว้นศาลฎีกา สิทธิการถอนคดีนี้จะหมดไปเมื่อไทยประกาศใช้กฎหมายบริบูรณ์แล้ว ด้วยเหตุนี้ไทยจึงได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตบางส่วนคืนมา แม้จะยังไม่สมบูรณ์นักก็ตาม ส่วนทางด้านภาษีอากร ข้อ ๔ ของสนธิสัญญากล่าวไว้ว่า

"กรุงผู้ปุ่นนับถือว่า กรุงสยามมีอิศรภาพในการตั้งวาง ซึ่งเกี่ยวด้วยพิกัดอัตราเก็บภาษีสินค้าเขาออก การคืนภาษีสินค้ากลับออกไปนอกเมือง และสรรพากรณความภายใน... กรุงผู้ปุ่นยอมให้กรุงสยามเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้นกว่าที่ใ้กำหนดไว้ในสัญญาซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะเป็นข้อสำคัญต่อไปอีกว่า ประเทศอื่น ๆ ที่มี

^๑อ่านรายละเอียดในบทที่ ๔

^๒กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่มที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๖๔ (พระนคร : สำนักพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๒), หน้า ๖๓.

สิทธิจะรับผลพิเศษตามสิทธิที่มิได้อยู่ใน บอมิให้เพิ่ม
อัตราภาษีเช่นนี้ด้วยดี..."^๑

ดังนั้นไทยจึงได้รับอิสระทางการเก็บภาษีอากรคืนมา หลังจากที่
ยินยอมตามความต้องการของญี่ปุ่นมาเป็นเวลาถึง ๒๖ ปี

เนื่องจากไทยยังไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนจากญี่ปุ่นอย่างสมบูรณ์
รัฐบาลไทยจึงเร่งปรับปรุงแก้ไขกฎหมายต่อมา จนกระทั่งวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๐
(ค.ศ. ๑๙๓๗) ไทยและญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือ
กันอีกครั้งหนึ่ง จากสนธิสัญญานี้ไทยได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมาอย่าง
สมบูรณ์ โดยมีได้เสียสิ่งใดเป็นการแลกเปลี่ยน

นโยบายของทั้งสองประเทศที่มีต่อกัน

๑. นโยบายของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

ระยะเวลาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทัศนะของรัฐบาลไทยที่มี
ต่อประเทศญี่ปุ่นนั้นแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทัศนะต่อญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะนิยมและยกย่องปฏิบัติต่อญี่ปุ่น
อย่างประเทศตะวันตกมากกว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งจะแยกกล่าวถึงนโยบายของไทยใน
แต่ละรัชกาล คือ

๑.๑ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ ประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. ๒๔๑๑ - พ.ศ. ๒๔๕๓)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์
ทรงเผชิญกับการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ในการที่จะหลีกเลี่ยง

1100m ๗/๑

อันตราครั้งนี้ พระองค์ทรงปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบตะวันตก เริ่มตั้งแต่นั้น พ.ศ. ๒๔๑๖ อันเป็นปีที่มิสซิกิในการบริหารประเทศอย่างสมบูรณ์ พระองค์ทรงปรับปรุงประเทศทางด้านการค้า ซึ่งขณะนั้นเป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่น กำลังพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบตะวันตกเหมือนกัน ทั้งทางด้านการบริหารประเทศ การทหารและการศึกษา ผลของความก้าวหน้าอันนี้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จมากกว่าไทย พระองค์ทรงนิยมชมชอบญี่ปุ่นมาก ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่เขียนถึงเจ้าพระยาอภัยราชา (โรลัง ยักแมงส์) ว่า

"ความเห็นโดยย่อของท่านซึ่งกล่าวถึงความเจริญของเมืองญี่ปุ่นชั้เจน แลเป็นข้อสำคัญที่น่าพึงพิง เป็นอันมากเราต้องสำรวจภาพเห็นจริง แต่เราหักห้ามความอิจฉาใจคอยอย่างเดียว ที่เห็นว่าเมืองเรากับเมืองญี่ปุ่นไม่เหมือนกัน แลตั้งฐานะที่ค้างแห่งประเทศ และประเพณีเดิมกับทั้งเหตุการณ์ซึ่งเป็นขึ้นในเมือง จึงยังคงเหลืออยู่อย่างเดียวแต่ที่เราพยายามให้เมืองเราเจริญขึ้นไกลเขาที่สุดที่จะเป็นได้"^๑

เหตุที่พระองค์ทรงชื่นชมกับความสำเร็จของญี่ปุ่นมาก ก็เพราะทรงเห็นว่า เป็นชาวเอเชียด้วยกัน และเริ่มพัฒนาประเทศเพียงระยะเวลาไม่กี่ปีก็ประสบความสำเร็จ พระองค์จึงทรงสนพระทัยในความเจริญด้านต่าง ๆ ของญี่ปุ่น โดยให้ราชทูตตรวจดูการนั้น ๆ แล้วย่างงานมายังพระองค์ ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ เมื่อพระยาฤทธิรงค์ครั้นเนท ราชทูตไทยคนแรกจะเดินทางไปประเทศญี่ปุ่น พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาฤทธิรงค์ครั้นเนทว่า

^๑ กจข., ร.๕, ค.๒/๑๑, "เรื่อง ร่างพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาอภัยราชา," (๓๑ ธ.ค. ร.ศ. ๑๑๑) (พ.ศ. ๒๔๓๕)

"ด้วยการที่เจ้าจะไปเป็นทูตประจำราชสำนักนี้
กรุงญี่ปุ่นครั้งนี้ ทางราชการฝ่ายคีโปลมาติด
คงจะใคร่รับคำสั่ง มีทองคำและใบบอกทางกระทรวง
ต่างประเทศตามธรรมเนียมแล้ว แต่เราอยากจะทำ
เพิ่มเติมนาที่นอกจากนั้นออกไปอีก ซึ่งจะบอกมาตรงถึง
ตัวเราดูถึงกรมหมื่นสมมต แลเจ้ากระทรวงอื่น ๆ
ก็ใด คือ ขอให้ตรวจตราและสืบสวนการ ๔ แผนก

๑. คือ ทหารบกทหารเรือ

๒. การศึกษาตลอดจนโรงเรียนการช่างและ
การค้าขาย

๓. การอุทหนุนแลปกครองการค้าขาย เช่น
เซมเบอร์ออฟคอมเมอร์ เป็นต้น

๔. การมีวินิสีเปอล คือ ศุขากิบาล ตลอดจนถึง
เก็บค่าที่ดินในเมืองซึ่งเป็นของญี่ปุ่นแท้ไม่ใช่เช่น
ยาโกธามาต่านากาซากิ ซึ่งมีวินิสีเปอลฝรั่งล้วนเพราะ
เป็นเขตรใหญ่ฝรั่งอยู่ ถัดมาตำบลโคมิมีวินิสีเปอลญี่ปุ่นกับ
ฝรั่งคนปนกันบ้าง ก็เป็นเรื่องที่อยากจะรู้เหมือนกัน..."

พระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงถึงความสนพระทัยในกิจการต่าง ๆ ของ
ญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะขณะนั้นเป็นระยะเวลาที่พระองค์ทรงปรับปรุงประเทศ จึงต้อง
การศึกษาความเจริญทางด้านต่าง ๆ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงส่งข้าราชการและ
นักเรียนไปศึกษาที่ญี่ปุ่นอีกด้วย ซึ่งต่อมาก็ได้มีผลต่อการปรับปรุงประเทศใน
รัชสมัยพระองค์

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงยกย่องญี่ปุ่นสามารถปรับปรุง
ประเทศให้ก้าวหน้าตามแบบประเทศตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว ทั้ง ๆ เป็นชาติ

กจข. ร.๕, ต.๔/๒ "ร่างพระราชหัตถเลขาถึงพระยาฤทธิรังษณเฑ,"
ที่ ๑๔/๕๑๒ ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒).

ชาวเอเชียด้วยกัน และทรงชื่นชมในผลสำเร็จของญี่ปุ่นมาก แต่ที่ทรงระมัดระวังในการคบค้ากับญี่ปุ่น เกรงว่าญี่ปุ่นจะดูถูกไทยซึ่งเป็นชาวเอเชียด้วยกันว่าต่ำต้อย ดังพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการที่ว่า

"ญี่ปุ่นเห็นจะต้องระวังสักหน่อยหนึ่ง ถ้าถูกคนที่ไม่ดี จะเป็นที่เสียพระเกียรติยศไคร่มากกว่าฝรั่ง ควดยฉิน เขาใจวางทางตัวออกด้วยกันเองเห็นกันเป็นคน แต่หากคนหนึ่งก็คนหนึ่งไม่ดี ต้องถือกันมาก แต่ฝรั่ง นั้นมันเห็นข้างหนึ่งเป็นคน ข้างหนึ่งเป็นเคียรฉาน ถึงมันจะอย่างไรก็ไม่สู้ถือเพราะไม่เหมือนกัน..."^๑

พระราชหัตถเลขาฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงไขความระมัดระวังในการคบค้ากับญี่ปุ่นมากกว่าฝรั่ง เพราะทรงคิดว่าเป็นชาติตะวันออกเหมือนกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายกัน จะปฏิบัติอย่างไรก็ต้องระมัดระวังไม่ให้เป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ ตลอดจนรัชสมัยของพระองค์ ไทยไม่มีเรื่องระแวงบาดหมางน้ำใจกับญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะในระบอบนั้นญี่ปุ่นมิได้มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ในประเทศไทย สนใจที่จะขยายอิทธิพลไปทางแถบเอเชียตะวันออกมากกว่า ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยนี้จึงเป็นไปด้วยดี ซึ่งติดกับในสมัยต่อมา

อิทธิพลของญี่ปุ่นในการปรับปรุงประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการปรับปรุงประเทศเพื่อให้ก้าวหน้าตามแบบอารยประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาถึงความเจริญของประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง ได้แก่ประเทศตะวันตก รวมทั้งประเทศญี่ปุ่นซึ่งขณะนั้น

^๑ กจข. ร.๕, ค.๒๒/๒ "พระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ" ที่ ๕๕/๕๐๘ ลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕).

มีการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตกแล้ว ประกอบกับญี่ปุ่นเป็นชาติเอเชียด้วยกัน การเดินทางสะดวก พระองค์จึงทรงส่งคณะผู้แทนไปดูงานหรือส่งนักเรียนไปเล่าเรียน ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายถูกกว่าที่จะส่งไปยุโรป การที่พระองค์ทรงสนพระทัยที่จะศึกษาถึงความเจริญของญี่ปุ่นเช่นนี้ ทำให้ญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่อการปรับปรุงประเทศของไทยบางด้านคือ

ทางการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาในการปรับปรุงประเทศ โปรดฯให้ข้าราชการไทยออกไปศึกษาดูแบบการศึกษาจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นมีการศึกษาที่เจริญมากแล้ว คณะผู้แทนไทยคณะแรกเดินทางไปประเทศญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) พร้อมกับ พระยาภาสกรวงษ์ ซึ่งเดินทางไปแลกเปลี่ยนสัตยาบันปฏิญญาทางไมตรี และพาณิชย์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น คณะผู้แทนนี้มีขุนวรการโกศล (ทับทิม บุญรัตนพันธ์) เป็นหัวหน้าอยู่ที่ญี่ปุ่นเป็นเวลา ๕ เดือน^๑ เพื่อดูการศึกษาอย่างละเอียดตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย สนใจเกี่ยวกับการศึกษาชั้นต้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ประกอบหลักสูตร สถิติ ปัญหาของสหศึกษา เวลาสอน การเงินและค่าเล่าเรียน โดยวิจารณ์และเปรียบเทียบกับการศึกษาของไทย แต่รายงานของขุนวรการโกศลนั้นไม่ตรงกับเป้าหมายที่กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (ต่อมาเป็นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ) อธิบดีกรมศึกษาทรงต้องการประกอบกับในเวลานั้นการศึกษาของไทยยังไม่กว้างขวางเท่าใดนัก จึงมิได้นำมาใช้ประโยชน์เท่าที่ควร

^๑ กจข. ร.๕, ศ.๑/๒, "รายงานของขุนวรการโกศล เรื่องการตรวจโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่น จ.ศ. ๑๒๕๔ (พ.ศ. ๒๔๓๐)"

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ไปรับเสด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ณ ประเทศญี่ปุ่น ในโอกาสนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงตรวจการศึกษา ๓ นาย มีหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (สนั่น เทพหัสดินทร ณ อยุธยา) เป็นหัวหน้าประกอบด้วย ขุนอนุกิจวิธูร (สันหัด เทพหัสดินทร ณ อยุธยา) และ นายอ่อน สาริกบุตร ไปดูการศึกษาประเทศญี่ปุ่นระหว่างวันที่ ๑๑ ธันวาคม ถึง ๑๔ มกราคม รวมเวลา ๓๔ วันเต็ม การดูงานครั้งนี้ คณะผู้ดูงานประสบอุปสรรคหลายประการ ประการแรกคือ คำราที่ใช่เป็นภาษาญี่ปุ่นทั้งสิ้น ถึงจะมีล่ามแปลก็ไม่สะดวกรวดเร็ว และอีกประการหนึ่งจากจดหมายของหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ ถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ กล่าวว่า "นอกจากนั้นเวลาตรวจก็มีน้อย แต่สิ่งที่ต้องตรวจมีมาก เพราะฉะนั้นทำให้การตรวจไม่ไค้ผลเท่าที่ควร"^๑ อย่างไรก็ตาม คณะผู้แทนของไทยขณะนี้จัดได้ว่าได้รับผลสำเร็จมากกว่าคณะแรก เพราะได้นำเอาแผนการศึกษาแห่งชาติของญี่ปุ่นขณะนั้นมาปรับปรุงแผนการศึกษาของไทย ดังที่พระยาไพศาลศิลปศาสตร์รายงานว่

"...เวลานั้นประเทศญี่ปุ่นได้วางแผนการศึกษาชาติลงแล้ว คว้าวิธีที่คั้งข้าหลวงตรวจแผนศึกษาชาติต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา แล้วกำหนดวางลงเป็นแผนศึกษาชาติของญี่ปุ่น คณะข้าหลวงของเราได้ประสบโอกาสที่โคจับมือเปิบจากแผนศึกษาชาติของญี่ปุ่น ซึ่งเป็นแผนรวมที่ใหม่ที่สุดในเวลานั้น"^๒

^๑ กจข. ร.๕, ศ.๒/๘, "หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ กราบเรียนพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์," ลงวันที่ ๒๕ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

^๒ เรื่องเดียวกัน.

จากรายงานของข้าหลวงตรวจการคณะนี้ เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวง
ธรรมการได้นำมาถกกันกรองประกอบกับแผนการศึกษาที่จัดทำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๘
(ค.ศ. ๑๘๙๕) ปรากฏเป็นรูปโครงการศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒)
ซึ่งมีลักษณะสำคัญที่ได้รับจากการศึกษาของญี่ปุ่นคือ การศึกษาพิเศษหรืออาชีวศึกษา
ในปัจจุบัน

นอกจากการส่งคณะผู้แทนไปดูงานการศึกษาเพื่อนำมาใช้เป็นแบบอย่าง
ในการปรับปรุงการศึกษาของไทยแล้ว ไทยยังได้จ้างคนญี่ปุ่นเข้ามาบริหารการ
ในด้านการศึกษา ช่วยให้การการศึกษาของไทยเจริญขึ้น คือ นางสาวเททสึ ยาชูอิ
(Miss Tetsu Yasui) สตรีชาวญี่ปุ่นเข้ามาช่วยสอนในโรงเรียนราชินีของ
สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดสอนความรู้ทั้ง
ทางด้านเย็บปักถักร้อยและทางด้านวิชาการให้แก่กุลธิดา ยาชูอิได้รับหน้าที่เป็น
อาจารย์ใหญ่คนแรก ในฐานะดังกล่าวนับได้ว่าเรามีส่วนช่วยสร้างการศึกษาของ
สตรีในระยะแรกเริ่ม

สรุปอิทธิพลของญี่ปุ่นทางการศึกษา เป็นไปทางการเป็นรูปแบบของ
การปรับปรุงและส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วย โดยรัฐบาลไทยเป็นผู้จ้างผู้เชี่ยวชาญนั้น
เอง ทางด้านการส่งผู้แทนไปศึกษาแบบการศึกษาของญี่ปุ่น เนื่องจากประสบ
อุปสรรคหลายประการ จึงทำให้ผลที่ได้รับไม่ดีเท่าที่ควร และล้มเหลวไปในที่สุด
ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสน
พระทัยรูปแบบตะวันตกมากกว่า โดยเฉพาะอังกฤษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อ่านรายละเอียดใน ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ - ๒๕๐๗,
พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช
๒๕๐๗, หน้า ๑๕๕ - ๑๘๑. และ นางนอย ศิขิตริานนท์, "เสนาบดีกระทรวง
ธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์" วิทยานิพนธ์ประกอบหลักสูตรปริญญา
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
พ.ศ. ๒๕๑๘, หน้า ๑๒๗ - ๑๒๘.

ทางคานการเกษตร

อิทธิพลของญี่ปุ่นต่อไทยทางคานการเกษตร กล่าวได้ว่าเป็นไปในทางที่ให้ความช่วยเหลือส่งผู้เชี่ยวชาญมาสอนวิธีใหม่ ๆ และทางคานให้เครื่องมือที่ทันสมัยมาใช้ คือ พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๘) ญี่ปุ่นได้ส่งหีบฉาน^๑ และแผ่นเหล็กสำหรับคอกกับฉานเครื่องไถนา มา ๒ หีบ มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก เพื่อให้ไทยใช้ทดลองไถนา^๒ นอกจากนี้ยังได้ส่งไถชนิดต่าง ๆ มาอีก เช่น ไถหางยามเดี่ยว ไถหางยามคู่^๓ ไทยได้นำไปทดลองที่เมืองธัญบุรี ปรากฏว่าดีกว่าไถไทยอยู่บ้าง คือใช้ไถนาเวลาสั้นแข็งซึ่งไถไทยใช้ไม่ได้ และการแก้ไขให้กินดินคั้นหรือลิกก็แก้ไขได้โดยสะดวกและรวดเร็วยิ่งกว่าไถไทย ไถญี่ปุ่นนี้เหมาะสำหรับไถนาหว่านยิ่งกว่านาค้า^๔

ส่วนชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาสอนวิธีการทางคานการเกษตรที่ก้าวหน้าให้ไทย ได้แก่ นายโทยามะ^๕ เป็นผู้เชี่ยวชาญการเลี้ยงไหมของญี่ปุ่น รัฐบาลไทยจ้างมาสำรวจ

^๑ฉาน คือ ส่วนที่อยู่ต่ำสุดของไถทำหน้าที่ไถดินให้ร่วนซุยเพื่อปลูกข้าวต่อไป ฉานมีลักษณะเป็นเหล็กสามเหลี่ยมไขว่สามหัวมุมซึ่งมีลักษณะเป็นคานไม้

^๒กจร. ร.๕, ต.๒๒/๑๒, "กรมหลวงเทวะวงศัวโรปกการ ทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์," ที่ ๗๔/๒๐๑๘ ลงวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑)

^๓หางยาม (น) หางไถคอนมือถือ (จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน) เพราะฉะนั้นไถหางยามเดี่ยว หมายถึงไถที่มีมือถือเพียงอันเดียว ไถหางยามคู่ ก็หมายถึงไถที่มีมือถือสองอัน

^๔กจร. ร.๕, กษ.๓.๑/๑๒ "เจ้าพระยายมราชกรมทูลพระเจ้าน้องยาเชอกรมขุนสมมตอมรพันธุ์" ที่ ๒๖๘/๔๗๕๔ ลงวันที่ ๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๓)

^๕ในเอกสารชั้นต้นที่กองจดหมายเหตุเรียกว่า นายโทยามะ อ่านรายละเอียด นายโทยามะกับกรมช่างไหมในบทที่ ๓

คุณภาพของไทยและคุณภาพของไทย เมื่อพบข้อบกพร่องก็ได้นำวิธีการแก้ไข และวิธีการทำใหม่ที่ดีทันสมัย^๑ เป็นสาเหตุให้การใหม่ของไทยมีการปรับปรุงขึ้น และขยายกิจการออกไปกว้างขวาง จนกระทั่งเสนาบดีกระทรวงเกษตรราธิการได้ตั้งกรมช่างไหมใน พ.ศ. ๒๔๔๖ (ค.ศ. ๑๙๐๓)^๒ เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรื่องไหม และดูแลเกี่ยวกับเรื่องกิจการไหมของรัฐบาล นายโทยามะ เป็นผู้อำนวยการกรมช่างไหมอยู่ประมาณ ๒ ปี ก็ลากลับไปประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังมีคนญี่ปุ่นอื่น ๆ มารับราชการอยู่ด้วย ต่อมากรมช่างไหมนี้ได้ขยายงานออกไปนอกกรุงเทพฯ เช่น ที่จังหวัดบุรีรัมย์ นครราชสีมา แต่ผลของวิทยาการที่โทยามะสอนแก่ราษฎร ก็มีได้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะว่าเมื่อกลับบ้าน ก็ยังคงใช้วิธีการทำไหมแบบเดิม เป็นเหตุให้กิจการไหมของไทยไม่ก้าวหน้ามากตามที่รัฐบาลคาดหวังไว้ และใน พ.ศ. ๒๔๕๖ รัฐบาลได้เปลี่ยนนโยบายไปบำรุงกิจการกสิกรรมด้านอื่น จึงล้มเลิกกองช่างไหม^๓

ทางด้านการทหาร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของทหารทางด้านการปกครองประเทศ พระองค์ทรงปรับปรุงทั้งทางด้านการทหารบกและทหารเรือ โดยอาศัยแบบอย่างจากต่างประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) พระองค์ทรงตั้งกรมทหารเรือขึ้นเพื่อทำการฝึกฝนทหารเรือ แต่ว่า

^๑ กจช. ร.๕, กษ.๘/๑, "เจ้าพระยาเทเวศร์กรรมาทูลรัชกาลที่ ๕ ถึงรายงานของโทยามะ," ที่ ๗/๘๓๐ ลงวันที่ ๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

^๒ กจช. ร.๕, กษ.๘/๒ "เจ้าพระยาเทเวศร์ทูลถวายรายงานพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์แคว้นรัชกาลที่ ๕," ที่ ๓๘/๖๕๕๓ ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

^๓ อ่านรายละเอียดที่ ๓

ชาคนที่มีความรู้จะมาทำการสอน จึงทรงจ้างชาวตะวันตกเข้ามาสอน และยัง
 ใ้ส่งคนไทยไปศึกษาวิชาการ ณ ต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ที่มิชอบมาใน
 กรมทหารเรือ จบจากอังกฤษและเดนมาร์ค แต่ก็มีบางคนที่พระองค์ส่งไปศึกษา
 เล่าเรียนที่ญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะว่าค่าใช้จ่ายที่ญี่ปุ่นถูกกว่าประเทศอื่นมาก ค่าใช้จ่าย
 ที่ส่งทหารบกไปศึกษา ณ ประเทศเยอรมนีปีละ ๒ คน สามารถส่งนักเรียนทหารเรือ
 ไปศึกษาประเทศญี่ปุ่นได้ถึงปีละ ๖ คน^๑ ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๕)
 ไทยได้ส่งนักเรียนนายเรือรุ่นแรกไปญี่ปุ่นพร้อมกับนายอินากากิ อัครราชทูตญี่ปุ่น
 ประจำไทย เป็นจำนวนถึง ๘ คน โดยให้อยู่ในความดูแลของนายฟูบิตะ ครูโรงเรียน
 โกโงคุซา อันเป็นโรงเรียนที่ใช้จ่ายสำหรับสอนผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นทหารเรือ^๒
 เพราะยังมีปัญหาว่าญี่ปุ่นไม่ยอมให้ไทยได้เรียนในโรงเรียนทหารเรือของญี่ปุ่นด้วยเกรง
 ว่าจีนจะเอาแบบอย่าง การส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารเรือที่ประเทศญี่ปุ่นต่อมา
 เป็นอันล้มเลิกไป เพราะญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลไทยเป็นการแลกเปลี่ยนในการ
 ที่รัฐบาลญี่ปุ่นยินยอมให้นักเรียนไทยมีโอกาสศึกษาวิชาการทหารเรือ เช่น รัฐบาลไทย

^๑ กจร. ร.๕, ต.๔๘/๔๘, "จดหมายเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต
 กราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ที่ ๓๔/๔๘๒๒ ลงวันที่ ๑๕
 ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗)

^๒ กจร. ร.๕, ต.๔๘/๕๑, "พระยานริศราชกิจ กราบทูลนายพลเรือโท
 เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต" สำเนาที่ ๑/๗๑ ลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๔
 (พ.ศ. ๒๔๔๘)

โรงเรียนสำหรับสอนผู้ที่มีความประสงค์จะเป็นทหารเรือ เป็นโรงเรียน
 ที่ญี่ปุ่นตั้งขึ้นเพื่อสอนวิชาขั้นต้นจนกว่านักเรียนจะมีความรู้พอที่จะเข้าเรียนโรงเรียน
 ทหารเรือ โรงเรียนนี้ใช้เวลาเรียนประมาณ ๒ ปี

จะต้องซื้ออาหารจากประเทศญี่ปุ่น และจะต้องรับชาวญี่ปุ่นเข้าทำงานในกระทรวงทหารเรือแทนชาวเคนมาร์ค^๑ นอกจากนี้บทเรียนที่ทางกระทรวงทหารเรือได้รับจากการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาทหารเรือ ณ ประเทศญี่ปุ่น คือ รัฐบาลญี่ปุ่นมิได้ให้นักเรียนไทยเรียนตามหลักสูตรการทหารเรือของญี่ปุ่น แต่กลับแยกเรียนต่างหากโดยไม่สอนวิชาพิเศษสำหรับการทหารเรือแต่อย่างใด ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงหันมาส่งนักเรียนไปเรียนวิชาทหารเรือที่ประเทศเยอรมนีแทน และได้สอบถามรายละเอียดของขั้นตอนการศึกษาตลอดหลักสูตรเพื่อกันการฉีกพลาตแบบประเทศญี่ปุ่น^๒

นอกจากการส่งนักเรียนไปศึกษาเล่าเรียนแล้ว รัฐบาลไทยยังส่งทหารเรือไปฝึกฝนหาความรู้เพิ่มเติมในญี่ปุ่น คือ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนนครสวรรค์ฯ กราบทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทางกระทรวงทหารเรือมีความประสงค์จะหานายทหารที่ได้รับการฝึกฝนในเรื่องการคอร์บีโต พอที่จะสามารถอ่านวยการทดลองกระสุนคอร์บีโต และรู้จักวิธีที่จะแก้ไขความผันแปรของกระสุนคอร์บีโต มาเป็นผู้แนะนำนายทหารประจำเรือคอร์บีโตถึงวิธีการยิงและลักษณะของกระสุน คิดว่าการจะส่งทหารไปดูการคอร์บีโต ประมาณ ๓ - ๔ เดือน นอกจากการดูคอร์บีโตก็อาจจะขอดูการทหารเรืออีกด้วย อุควาซากิรับจะจัดให้เป็นไปตามความประสงค์ของไทย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

^๑ กจข. ร.๕., ค.๔๕/๕๑, "พระยานวิศราชกิจ กราบทูลนายพลเรือโท เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ฯ พินิต" สำเนาที่ ๔/๑๑๖ ลงวันที่ ๑๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๕๔)

^๒ กจข. บ.๒.๑ก/๖, "กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ถึงพระยาศรีธรรมศาสตร์" ที่ ๕๔/๗๒๓๗ ลงวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕)

เจ้าอยู่หัวโปรดให้ส่งนายนาวาทริหลวงประคิยคินาวายุทธออกไปในการนั้น^๑

บทบาทของญี่ปุ่นที่สำคัญต่อกิจการทหารเรือไทย คือ เป็นแหล่งผลิตอาวุธ และต่อเรือ บริษัทที่ได้รับความนิยมจากรัฐบาลไทยมาก คือ อู่คาวาซากิ เป็นบริษัทที่ไทยสั่งทำเรือ และยังเป็นผู้ช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่รัฐบาลไทยในการที่จะส่งนักเรียนไปศึกษาเล่าเรียนหรือดูงานร่วมกับรัฐบาลญี่ปุ่น เรือส่วนใหญ่ของไทยในรัชกาลที่ ๕ - ๖ นั้นคือที่อู่คาวาซากิ เช่น เรือเสือคำรณสินธุ์ ต่อใน พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๕^๒ เรือพระที่นั่งมหาจักรีต่อใน พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๖๓^๓ เรือคอร์บีโคและเรือคอร์บีโคยนต์ยามฝั่ง ต่อใน พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๖๖^๔ ญี่ปุ่นมีความสำคัญมากต่อการต่อเรือของไทย เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จประพาสญี่ปุ่นระหว่างวันที่ ๒๖ กรกฎาคม - ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้ทรงเสด็จทอดพระเนตรอู่เรือ บริษัทคาวาซากิ และหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า

^๑ กจข. ร.๖, ก.๒๐.๔/๑, "สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบพลูรัชกาลที่ ๖" ที่ ๒๓/๑๓๐ ลงวันที่ ๒ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) ๐๖๑๓๑

^๒ กจข. ร.๖, ก.๒๐.๖/๑, "เรือเสือคำรณสินธุ์ (เคสทรอบเออ)" (๕ ม.ค. ๒๔๕๓ - ๑๗ มี.ย. ๒๔๕๕)

^๓ กจข. ร.๖, ก.๒๐.๖/๑๔, "เรื่องเรือพระที่นั่งมหาจักรีและเรือขลุบท" (๑๓ มี.ย. ๒๔๕๕ - ๒๔ ต.ค. ๒๔๖๓).

^๔ กจข. ร.๖, ก.๒๐.๖/๗, "เรือคอร์บีโค และเรือคอร์บีโคยนต์ยามฝั่ง" (๑ พ.ย. ๒๔๕๕ - ๒๕ มี.ค. ๒๔๖๖)

"...บริษัทคูคาว่าซุกิ...ฉันนี่มีการเกี่วข้องกับประเทศสยามมาแต่ก่อน ๆ มาก แลโคเคยมีผู้มีตระกูลของกรุงสยามมาเล่าเรียนวิชาค่อเรือ แลลงมือเป็นคนทำงาน กับเมื่อปีกลายนี้ พระเจ้านอง-ยูฯ เรงกรุมหมื่นกำแพงเพชร ซึ่งโคเสด็จประพาสญี่ปุ่น ก็โคเสด็จมาทอศพระเนตรควาย..."^๑

ส่วนทางค่านการทหารบกก็เช่นเกี่ยวกับการทหารเรือ คือไทยโคส่งนักเรียนไปเข้าเรียนในโรงเรียนทหารบกของญี่ปุ่น ตามคำชักชวนของบารอน-คาราคูกิ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ๕ คน คือ นายจรรยา บุตรพระยานริศราชกิจ และนักเรียนนายร้อย นายสิทธิ์ บุตรนายพลตรีพระยาสุรเสนา^๒

นอกจากการส่งนักเรียนไปเรียนวิชาการทหารแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ไทยส่งคณะข้าราชการไปดูการทหาร มี กรมหมื่นนครไชยศรี เป็นหัวหน้า โคดูวิธีการจัดกองทหาร ลักษณะการเกณฑ์ทหาร วิธีเลือกคนเป็นทหาร และเครื่องหมายทหาร^๓ เพื่อใช้เป็นแบบอย่างการจัดกองทหารไทย การที่ไทยจัดคณะผู้แทนออกไปครั้งนี้ เพราะจีนชมต่อชัยชนะที่ญี่ปุ่นมีต่อรัสเซียใน พ.ศ. ๒๔๔๔ (ค.ศ. ๑๙๐๑) การส่งคณะผู้แทนออกไปดูการทหารที่ญี่ปุ่นยังคงกระทำต่อมา จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ไปรดเกล้า

๑

^๑ กจช. ร.๖, ม.๒.๑ก/๒๒, "เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลาราเสด็จประพาสญี่ปุ่น ในระหว่างเสด็จเมืองไทยสู่อเมริกา" (๒๖ ก.ค. - ๕ ก.ย. ๒๔๕๕)

^๒ กจช. ร.๕, ค.๔๕/๕๓ "จดหมายกรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กราบทูลรัชกาลที่ ๖" ที่ ๓๑/๑๖๒๔๔ ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๗

^๓ กจช. ร.๕, ก.๑๓.๑/๕๔ "กรมหมื่นนครไชยศรีกราบทูลพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" ที่ ๓๕/๑๖๒๓๔ ลงวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๕)

ให้หม่อมเจ้าอลองภู สุธสวัสดิ์ (ต่อมาเป็นกรมหมื่นนฤมิตรอุดมเคชา) เสนาธิการทหารบกออกไปดูการทหารที่ญี่ปุ่นและอินโดจีนอีกเช่นกัน^๑

ในเรื่องอาวุธที่ใช้ในการทหาร ไทยสั่งซื้อจากประเทศญี่ปุ่นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. ๑๘๘๘) ได้แก่ อาวุธปืน ปืนเล็ก อะไหล่สำหรับปืน กระบี่ บริษัทที่คิดค่อค้าขายอาวุธให้ไทยที่สำคัญก็คือ บริษัทมิทซึบุ^๒

สรุปอิทธิพลของญี่ปุ่นในกิจการทหารเรือและทหารบกของไทยที่สำคัญ คือ เป็นแหล่งผลิตอาวุธและต่อเรือ ส่วนทางด้านวิชาการ ทางทหารบกมีอิทธิพลมากกว่าทางทหารเรือ ทั้งนี้เพราะนักเรียนไทยได้เข้าเรียนในโรงเรียนทหารบกของญี่ปุ่น และไทยส่งคณะผู้แทนออกไปดูการทหารบกของญี่ปุ่นเรื่อยมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนทางด้านทหารเรือ นักเรียนไทยไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนทหารเรือของญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นเกรงจีนจะเอาแบบอย่าง รัฐบาลไทยจึงส่งนักเรียนไปศึกษา ณ ประเทศเยอรมนี

ถ้าจะกล่าวถึงอิทธิพลของญี่ปุ่นต่อการปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ ของไทย จะพบว่าอิทธิพลทางด้านเกษตรและทางการทหารมีมากกว่าทางด้านการศึกษา ทั้งนี้เพราะไทยได้รับทั้งความรู้และเครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทันสมัย แต่ทางด้านการศึกษา นั้นไทยต้องประสบอุปสรรคในการศึกษาแบบอย่างจากญี่ปุ่น จึงทำให้ได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร อิทธิพลของญี่ปุ่นคงอยู่ในประเทศไทยไม่นานนัก เพราะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีแนวที่จะรับวิทยาการใหม่ ๆ จาก

^๑ กจข. ร.๗, ก.๑๐/๔ "หม่อมเจ้าอลองภูกราบทูลรัชกาลที่ ๗"

ที่ ๕๐๗๘/๗๓ ลงวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๗๓.

^๒ กจข. ร.๕, ก.๕/๑๓๕ "ซื้อปืนและบัสตันและเครื่องอะไหล่ สำหรับปืน ร.ศ. จากญี่ปุ่น" (๑๑ พ.ค. ๑๒๐ - ๑๒ ส.ค. ๑๒๗)

ประเทศตะวันตก ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ

๑.๒ นโยบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘) และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๕) กับประเทศญี่ปุ่น

ความรู้สึกของรัฐบาลไทยที่มีต่อประเทศญี่ปุ่นสมัยนี้ ไม่ได้เป็นไปในทางชื่นชมต่อความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่น เช่นเดียวกับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะขณะนั้นฐานะของญี่ปุ่นเปลี่ยนเป็นประเทศมหาอำนาจ^๑ และท่าทีของญี่ปุ่นที่ดำเนินนโยบายต่อประเทศอื่น ๆ เป็นไปในทางที่แข็งกร้าวและรุกรานมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากนโยบายของญี่ปุ่นที่ขยายอำนาจและอิทธิพลมาทางหมู่เกาะแปซิฟิกตอนใต้ เนื่องจากตอนนั้นญี่ปุ่นมีอิทธิพลทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียง

ญี่ปุ่นค่อย ๆ เปลี่ยนฐานะของตนมาเป็นประเทศมหาอำนาจ เริ่มจากการสามารถขยายอิทธิพลไปทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียง ๖๖๖ รบชนะจีนใน พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. ๑๘๙๕) ทำสนธิสัญญาพันธมิตรกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) และ ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) จากสนธิสัญญากับอังกฤษ ทำให้ประเทศต่าง ๆ เริ่มมองญี่ปุ่นว่าเป็นประเทศที่มีความยิ่งใหญ่จนประเทศมหาอำนาจเช่น อังกฤษทำสนธิสัญญาพันธมิตรด้วย ญี่ปุ่นเปลี่ยนโฉมหน้าเป็นประเทศมหาอำนาจครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) คือ ญี่ปุ่นสามารถรบชนะรัสเซีย ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจประเทศหนึ่ง จากการรบชนะรัสเซียเอง ประเทศต่าง ๆ ได้ยอมรับฐานะอันมั่นคงของญี่ปุ่น ประกอบกับในสงครามโลกครั้งที่ ๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔ - ๑๙๑๘) ญี่ปุ่นได้เข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายพันธมิตรตามสนธิสัญญาที่ทำกับอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ทั่วโลกยอมรับในด้านความยิ่งใหญ่ทางกำลังทหาร

แล้ว ก็ มีอิทธิพลเหนือจีน เกาหลี และมองโกเลีย" รัฐบาลจึงหันมาสนใจทางใต้ และประกอบกับได้รับแรงกระตุ้นจากพวกชาวญี่ปุ่นที่อพยพมาอยู่เมืองไทย และพวก ล้อมวลชนต่าง ๆ รวมทั้งญี่ปุ่นไคคินแดนจากการยึดครองดินแดนของเยอรมนีใน สงครามโลกครั้งที่ ๑ เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ไทยหวาดระแวงในท่าทีของญี่ปุ่น ประกอบกับเวลานั้นมีข่าวลือเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นไปในทางที่ ไทยเสียผลประโยชน์คือ

๑. รัฐบาลสยามและรัฐบาลญี่ปุ่นคำริการทำสัญญา เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
๒. รัฐบาลสยามยอมอนุญาตเกาะไกลกับศรีมหาธาราชใน นานน้าวาสยามให้รัฐบาลญี่ปุ่นทำเป็นท่าเลที่ไวอดานหิน สำหรับเรือรบญี่ปุ่น
๓. ที่ปรึกษาจากกฎหมายในกระทรวงยุติธรรมแสดงความ เห็นคัดค้านในการที่จะโอนอำนาจสูงสุดมาขึ้นอยู่กับศาลไทย
๔. อำนาจอันชอบธรรมเสมอภาคของคนในบังคับ ๒ ประเทศ ทางถอยมีในกรุงสยามและประเทศญี่ปุ่น
๕. เครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์ต่าง ๆ รัฐบาลสยามจะต้อง สั่งซื้อจากประเทศญี่ปุ่นเพียงประเทศเดียว

๑ ใน พ.ศ. ๒๔๕๓ (ค.ศ. ๑๙๑๐) ได้ครอบครองเกาหลีทั้งหมด

" ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้ครอบครองภาคตะวันออกของ มองโกเลียใน (Inner Mongolia) และแมนจูเรียตอนใต้ตามสนธิสัญญา กับรัสเซีย

" ๒๔๕๘ (ค.ศ. ๑๙๑๕) จีนยอมรับข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อ ของญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่อจีน ทางภาคต่าง ๆ

๖. คำเนื่งการวางแผนกองทัพไทย ให้เข้ารูป
กองทัพมกญี่ปุ่นโดยมีที่ปรึกษาฝ่ายการทหารญี่ปุ่นคอย
กำกับการแนะนำ"^๑

ข่าวลือนี้ราชทูตญี่ปุ่นกล่าวว่า คงเป็นเพราะเยอรมนีจะยู่ให้ไทยมีความ
หวาคระแวงต่อญี่ปุ่น^๒ อย่างไรก็ตามไทยหาได้มีความไว้วางใจต่อญี่ปุ่นโดยสนิทใจ
เช่นเดิมไม่ มีแต่ความหวาคระแวงอยู่ตลอดเวลาว่า ญี่ปุ่นคิดจะขยายอิทธิพลมาใน
เมืองไทยเช่นกัน เพียงแต่รอเวลาและโอกาสเท่านั้น ดังคำริของสมเด็จพระยา
เทววงศ์วโรปการที่ว่า

"เมื่อจะคิดคะเนความคิดของญี่ปุ่นต่อเมืองไทยแล้ว
ก็ควรจะเหเนาเป็นธรรมคาน้ำใจคนในโลกยนี้ ก็ยอม
จะคิดใทบานเมืองของตนยิ่งใหญ่สืบไปโหมากที่สุดที่จะ
เป็นไค เพราะฉะนั้นจะว่าญี่ปุ่นไม่มีจิตรคิกจะเอาเมือง
ไทยเลยนั้นก็ว่าไค จะว่าไคถูกฤาเหเนาจะจริงนั้น
ก็เพียงแม่ว่าจะมีความคิดที่จะเอาเมืองไทยอยู่ก็ยั้งไค
เวลาที่จะกระทำไคสำเร็จในัจจุบันกาล ตามที่สังเกต
การณ่ทั้งปวงที่เป็นอยู่ ญี่ปุ่นคงจะคิดุกระทำการในเมือง
ที่เขายอมมีปัญญารูเหเนาไคไคว่าจะไคไคโดยง่าย แลสควกอน
การที่จะกระทำคองกรุงสยาม"^๓

^๑ กจช. ร.๖, ค.๑/๑๖, "การเมืองระหว่างไทย, ญี่ปุ่น, วิลันดา,"
(๑๔ ม.ค. - ๑๗ ก.พ. ๒๔๕๕) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโร-
ปกามแจ้งความมายัง พระยานุรินทร์วราชฐ์ ราชเลขาณุกการฝ่ายต่างประเทศ
ที่ ๒๕๗/๑๒๐๗๕ ลงวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๔๕๕ และ F.O. 371/2757 Sir
C. Green to Sir Edward Grey, January 22, 1916.

^๒ กจช. ร.๖, ค.๑/๖ "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปกการ
ถึงพระยาจ่านงคิฐการ" สำเนาที่ ๑๑๘/๑๑๘๗๕ ราชการลับ ๑๒ มกราคม ๒๔๕๕

^๓ เรื่องเดียวกัน

พระองค์ทรงเห็นทางที่จะป้องกันไม่ให้ญี่ปุ่นมาครอบครองไทยก็คือ การใช้ความอ่อนโยนเอาใจกันในทางทูต และรู้จักเตรียมตัวจัดการป้องกันบ้านเมืองไว้ประเทศที่คิดจะเข้ามาครอบครองประเทศไทย จะได้ทำการควยความยากลำบาก

นอกจากนี้ไทยยังเพิ่มความหวาดระแวงญี่ปุ่นมากขึ้น เพราะมีนักเขียนชาวญี่ปุ่นชื่อ ยาสาบуро ทาเคะโคชิ (Yasaburo Takekoshi) ได้เขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์สนับสนุนให้รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายจากการขยายอาณาเขตไปยังแถบจีนมาเป็นขยายไปทางทิศใต้ครอบครองเกาะชวาและสุมาตราแทนฮอลันดาซึ่งขอเสนอให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระทัย และมีพระราชกระแสรับสั่งว่า

"ความเห็นที่แสดงคราวนี้ ใจว่าจะเป็นของที่ไม่เคย
ทราบอยู่ก่อนแล้วก็ตามใด ที่จริงเค้าเงื่อนมีอยู่มานานแล้ว
แต่ยังมีใครเคยเห็นแสดงออกมาตรง ๆ ถึงเท่านั้นเลย
อนึ่ง เมื่ออ่านความเห็นอันนั้น เวนเสียมีใครเลยที่จะ
นึกว่า ส่วนวนของผู้แต่งนี้เป็นอย่างหนาคาน (หรืออุตรกับ
ที่อังกฤษเรียกว่า "cynical") คลายส่วนวนผู้แต่งหนังสือ
เยอรมันที่ยูงสง เสริมการขยายอำนาจในโลก (World Power)
เช่น เบอรุนหารด์* เป็นคน คังนั้นจึงตรงกับความเห็น

*ในเอกสารชั้นต้นที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติเรียกว่า นายยะสะบุโร
ตะเกโกชิ

๒ กจ. ร.๖, ต.๑/๖, "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวงษ์วโรปการ
ถึงพระยาจางนังศิริการ," สำเนาที่ ๑๒๕/๑๒๕๐๒ ราชการลับ ลงวันที่ ๔ กุมภาพันธ์
๒๔๔๔

*Friedrich von Bernhardi พ.ศ. ๒๓๘๒ - ๒๔๗๓ (ค.ศ. ๑๘๔๘ -
๑๘๓๐) เกิดที่เมืองปีเตอร์เบริก ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งนายพลแห่งกองทัพรัสเซีย
และมีความสามารถทางการเขียนหนังสืออีกควย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑
เป็นทหารคุมกองทัพรัสเซียใน พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้เขียนหนังสือชื่อ
"Deutschland und dee nachste Krieg" (Germany and the next war)
ซึ่งมีใจความยั่วยุให้เยอรมนีทำสงครามขยายอาณาเขตในโลก ชาวต่างประเทศคือ
ว่าหนังสือนี้เป็นมูลเหตุให้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒

ของหม่อมฉันที่มีอยู่นานแล้วว่าญี่ปุ่นนี้แหละคือเยอรมัน
แห่งบูรพาทิศ และถึงแม้ว่าในเวลานี้เป็นสัมพันธมิตร
กับอังกฤษก็จริง แต่ที่แท้ญี่ปุ่นนิยมเอาอย่างเยอรมัน
มากกว่า เพราะฉะนั้นหม่อมฉันจะไม่รู้สึกปลาใจเลย
ถ้าต่อไปโค่งซาววาญี่ปุ่นเรียกสัญญาสัมพันธมิตรกับ
อังกฤษนั้นว่า เศษกระดาษอัน ๑ (A Scrap of
Paper) *๑

ท่าทีของญี่ปุ่นในการแผ่อำนาจมาทางไต้หวันเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คือใน
พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. ๑๙๑๗) พวกผู้นำของญี่ปุ่นได้ตั้งสมาคมเอเชียร่วมกัน (Pan -
Asiatic) ^๒ ไทยได้เฝ้ามองการเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นตลอดเวลาด้วยความหวาด
กลัว

* กจข. ร.๖, ต.๑/๑๒ "ร่างพระราชหัตถเลขาของพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวตอบพระบรมวงศ์เชื้อกรมพระเทวะวงศ์วโรปการ"

^๒ กจข. ร.๖, ต.๒๕/๑๒, "บันทึกของเลขาธิการทหารบก สิงคโปร์
เรื่องญี่ปุ่นตั้งสมาคม," (๑๑ ก.พ. ๒๔๕๘ - ๑๕ ก.ย. ๒๔๖๐)

สมาคมเอเชียร่วมกัน (Pan - Asiatic) มีจุดประสงค์ที่จะจำกัด
อิทธิพลของอังกฤษออกไปจากจีน ญี่ปุ่น และอินเดีย สมาคมนี้นี้มีพรรคการเมืองของ
ญี่ปุ่นหนุนหลัง มีการทำงานทั้งในจีน ญี่ปุ่น และอินเดีย ผู้นำคนสำคัญของสมาคม คือ
ชูเม โอคาวา (Shumei Okawa) เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่อง "The Nationalist
Movement in India, its Present Condition and Origin" มีสาระ
สำคัญต่อต้านอังกฤษ เขามีผู้ร่วมงานที่สำคัญอยู่ ๒ คน คือ ราชเบหะวี บอส
(Rash Behari Bose) และ เดช แอล กุ๊ปต์ (H.L. Gupta)

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๗ (ค.ศ. ๑๙๒๔) สมาชิกคนหนึ่งของสมาคมได้
ตั้งชื่อสมาคมขึ้นใหม่ ชื่อ ไค อะจิ คโยไค (Dai Ajia Kyakai=Great Asia
Society) จุดประสงค์เพื่อร่วมมือกันระหว่างชาติเอเชียที่มีวัฒนธรรมเหมือนกัน
สมาคมนี้เองเป็นเครื่องมือของญี่ปุ่นในการเสริมสร้างกำลังและอำนาจแถบเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้จนกลายเป็นเขตอิทธิพลทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
ของนครระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

จากการที่นโยบายของญี่ปุ่นขณะนี้เป็นไปทางด้านการแผ่อิทธิพล และต้องการมีอำนาจเป็นผู้นำของเอเชีย ทำให้นโยบายของรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่นไม่ได้เป็นไปอย่างสนิทสนมและไว้วางใจ เช่นเดียวกับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ไทยก็ไม่ได้แสดงนโยบายต่อต้านญี่ปุ่นอย่างชัดเจน เพราะเกรงกลัวอำนาจของญี่ปุ่นซึ่งขณะนั้นมีฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจ รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นมิตรให้ความช่วยเหลือญี่ปุ่นด้วยดี เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ (ค.ศ. ๑๙๒๓) ญี่ปุ่นประสบภัยพิบัติจากแผ่นดินไหวและไฟไหม้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเงินห้าหมื่นบาทไปช่วยรัฐบาลญี่ปุ่น และสภากาชาดไทยก็ได้เรียกรอเงินส่งไปยังสภากาชาดญี่ปุ่นอีกต่างหากด้วย จะเห็นได้ว่าไทยดำเนินนโยบายให้ความช่วยเหลือเมื่อจำเป็น แต่ก็คอยระวังถ้าญี่ปุ่นจะแผ่อิทธิพลมายังไทย

นโยบายของไทยกับการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นของจีน

ญี่ปุ่นและจีนเป็นประเทศใหญ่ทางเอเชียตะวันออก มีอาณาเขตใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้นจึงหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกันไม่ได้ ยิ่งต่อมาเมื่อญี่ปุ่นมีฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจมีนโยบายขยายอาณาเขตทางแถบเอเชียตะวันออกไกล การขัดแย้งในเรื่องดินแดนของทั้งสองประเทศก็มีมากขึ้น และเมื่อเกิดการขัดแย้งกันเรื่องไค ชววจินที่อยู่ต่างประเทศก็จะพลอยเกลียดชังญี่ปุ่น และรวมตัวกันต่อต้านการซื้อขาย

*"พระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ฝ่ายหน้า" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๐ ภาค ๒ พ.ศ. ๒๔๖๖ หน้า ๓๓๓๘.

สินค้าญี่ปุ่น การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยพวกจีนในเมืองไทยมีอยู่ด้วยกัน ๔ ครั้ง
คือ

การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยพวกจีนนั้น ปรากฏมาก่อน ๒ ครั้งในประเทศจีน โดยไม่ได้แผ่ขยายไปยังต่างประเทศ คือ

ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๕๑ (ค.ศ. ๑๙๐๘) ต้นเหตุเนื่องจาก "คดีเรือตัดซุมารู" เรือนี้บรรทุกขบวนรถไฟไปส่งพ่อค้าคนหนึ่ง และบังเอิญถูกจับเกิดการต่อว่าต่อขานกันขึ้น จีนเป็นฝ่ายแพตองทำขวัญและปล่อยเรือ เป็นเหตุให้เกิดการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในจีน

ครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ (ค.ศ. ๑๙๐๙) เนื่องจากญี่ปุ่นสร้างทางรถไฟสายอันตุง - มุกเด็นใหม่เชื่อมสายเกาหลีกับแมนจูเรียได้ อาศัยความสัมพันธ์พระราชาไมตรีกรุงปักกิ่ง พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. ๑๙๐๕) ญี่ปุ่นจึงเจรจาได้สัมประสงค์ และยังมีอำนาจปกปักรักษาทางรถไฟทางตนเองด้วย ฝ่ายจีนรู้สึกอึดอัดจึงบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น

แต่การบอยคอตทั้งสองครั้งนี้ไม่ได้แพร่หลายไปยังต่างประเทศ เหมือนการบอยคอตครั้งหลัง ๆ

๑. การขอยกคดีใน พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๕) เกิดจากญี่ปุ่นยื่นข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อ ต่อประธานาธิบดีคียวนซีไชของจีน และประธานาธิบดีกรีฟรียงบางข้อ ทำให้พวกจีนโกรธมากและงดซื้อสินค้าญี่ปุ่น

๒. การขอยกคดีใน พ.ศ. ๒๔๖๒ (ค.ศ. ๑๙๑๙) เนื่องจากปัญหาชานตุง จีนต้องการเมืองเกี้ยวเจาในมณฑลชานตุง แต่ที่ประชุมสันติภาพที่กรุงปารีส

ข้อเรียกร้อง ๒๑ ข้อที่ญี่ปุ่นยื่นต่อรัฐบาลยวนซีไช ในวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น มีใจความสำคัญแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่ม คือ

๑. เกี่ยวกับสิทธิของเยอรมนีในมณฑลชานตุง ขอให้จีนยอมรับว่าเป็นของญี่ปุ่นและจะไม่ยอมให้มหาอำนาจอื่นมีสิทธิในดินแดนนี้

๒. เกี่ยวกับการทำให้ฐานะของญี่ปุ่นมั่นคงในบริเวณแมนจูเรียตอนใต้และมองโกเลียในตะวันออก คือ ญี่ปุ่นต้องการให้ยี่ดระยะเวลาการเช่าเมืองพอตอาเธอร์ และไคเรน (Port Arthur - Dairen) จาก ๒๕ ปี เป็น ๙๙ ปี และยังคงครอบคลุมถึงบริเวณทางรถไฟสายแมนจูเรียใต้ ทางรถไฟสายอันตุง - มุกเคิน ว่าคนในบังคับญี่ปุ่นมีสิทธิ์ที่จะเช่าหรือเป็นเจ้าของที่ดินบริเวณแถบนี้ และถ้าจีนจะยินยอมให้ใครเข้ามาทำเหมืองบริเวณนี้จะต้องได้รับอนุญาตจากญี่ปุ่นก่อน

๓. เกี่ยวกับญี่ปุ่นต้องการรักษาความตกลงในเรื่องการเหมืองแร่และทางรถไฟในแถบจีนตอนกลาง และต้องการให้มีการยอมรับว่าบริษัทฮันเยปิง (Han - Yeh - Ping Company) เป็นบริษัทของจีนและญี่ปุ่น เพราะบริษัทนี้มีที่ดินและเหล็กที่ดี ผลการดำเนินงานของบริษัทนี้เองทำให้ญี่ปุ่นสามารถขยายการซื้อแร่เหล็กของตนได้

๔. เกี่ยวกับเรื่องเขตชายแดนของจีน คือจีนไม่ยอมให้มหาอำนาจชาติใดเข้าครอบครองดินแดนหรือเช่าเมืองท่า อ่าว หรือเกาะ ตามเขตชายแดนของตน

๕. เกี่ยวกับความต้องการของญี่ปุ่นหลายอย่าง เช่น ให้จีนสัญญาว่ารัฐบาลจะจ้างที่ปรึกษาทางการเมือง การเงิน และการทหารจากญี่ปุ่น หรือจีนยอมรับว่าจะซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น เป็นต้น

ได้ตกลงมอบเมืองเกี้ยวเงาให้แก่ญี่ปุ่น พวกจีนโกรธแค้นมาก

๓. การบอยคอตใน พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) เกิดจากจีนไม่สมหวังในการร้องทุกข์ขอคืนสิทธิในแมนจูเรียและขอเลิกสัญญา ๒๑ ข้อในการประชุมที่กรุงวอชิงตัน เพราะฝ่ายญี่ปุ่นคัดค้าน โดยอ้างถึงผลประโยชน์ที่จะเสียเพราะความอ่อนแอต่าง ๆ ของจีน ดังนั้นการประชุมที่จีนพยายามจะให้เกิดขึ้นก็ปิดฉากลง ทำให้จีนโกรธมากและลุกฮือขึ้นต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น

๔. การบอยคอตใน พ.ศ. ๒๔๗๑ (ค.ศ. ๑๙๒๘) เนื่องจากการปะทะกันของกองทหารทั้งสองประเทศที่มณฑลชิงนาน และการบอยคอตครั้งนี้ปรากฏว่าได้ผลดีมากที่สุดเพราะในเดือนกันยายน สินค้าเข้ากรุงเทพของญี่ปุ่นเท่ากับศูนย์

๑ตามที่อ้างไว้ใน Edward Thadeus Flood, Japan's Relations

with Thailand : 1928-41, p. 41.

เมษายน	๑, ๒๔๘, ๔๔๑	บาท (เงินค่าขายธรรมชาติ)
พฤษภาคม	๕๒๖, ๔๕๐	" (เริ่มการบอยคอตสินค้าในตอนกลางเดือน)
มิถุนา	๘๑๓, ๒๐๕	"
กรกฎา	๒๑๓, ๗๘๔	" (ผู้นำในการต่อต้านเข้ามาเมืองไทย)
สิงหา	๘๒, ๒๕๓	"
กันยา	๐	" (จุดสุดขั้วของการบอยคอต)
ตุลา	๓๖๔, ๐๓๗	" (เรือญี่ปุ่นเข้ามาเมืองไทย)
พฤศจิกายน	๓๒๓, ๐๐๔	"
ธันวาคม	๑๐๓, ๘๕๔	"
มกร	๓๖๓, ๕๙๔	"
กุมภา	๓๓๑, ๓๐๒	"
มีนา	๕๐๔, ๕๘๓	"

การที่จีนทำเป็นผลสำเร็จได้เช่นนี้ก็เพราะว่าสินค้าของญี่ปุ่นประมาณ ๒ นั้น อยู่ในมือของพวกเขาจีน^๑

การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยชาวจีนนี้มีทั้งในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ โดยเริ่มจากการที่พวกหนังสือพิมพ์ลงข่าวโจมตีชาวญี่ปุ่นและชักชวนชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังมีการทำร้ายและแกล้งเงินที่ทำการขายสินค้าญี่ปุ่น โดยวิธีการดั่งที่พลตระเวนนครบาลรายงานว่า

"...ในเวลานี้พวกจีนประมาณ ๒๐ คนเศษ ได้พากันเดินเที่ยวตรวจดูร้านขายของในตำบลต่าง ๆ... ดูร้านไหนมีสินค้ายูนิแปนขายจะคิดทำร้ายเสียและจะทำร้ายร่างกายผู้ที่ตั้งร้านขายสินค้ายูนิแปนด้วยทั้งในเวลากลางวัน พวกจีนที่กล่าวมานี้โค่นหัวลามกต่าง ๆ เช่น เอาอุจจาระไปท่ายีห่อและทานาบานตามร้านขายของด้วย..."^๒

พวกจีนที่ทำการเหล่านี้มีเงินเคื่อนกินและถ้าใครฆ่าพวกที่ขายของญี่ปุ่นได้จะมีรางวัลคนละ ๕๐๐ บาท และถ้าถูกเจ้าพนักงานของไทยจับตัวได้ ต้องจำคุกจะให้เงินเดือน ๆ ละ ๕๐ บาท และถ้าถูกประหารชีวิตจะส่งเงินให้ครอบครัวของเงินที่ถูกประหารเป็นจำนวน ๑,๐๐๐ บาท^๓ เงินที่ทำการต่อต้านญี่ปุ่นนี้มีสมาคม

^๑ Edward Thadeus Flood, op.cit., p. 13.

^๒ กจช. ร.๖, น.๒๕/๔๕, "พระยามหาอำมาตย์ ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกราบทูลพระเจ้าพี่ยาเชอกรมหลวงปราจิณกิติบดี," ที่ ๑๕๒/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๘

^๓ กจช. ร.๖, น.๒๕.๒/๔, "นายยามโทเดียม กราบเรียน พระยาพิเรนทราริบดี ผู้บังคับการกรมพลตระเวนแขวงพระนคร,"

^๔ เรื่องเดียวกัน.

อยู่แห่งหนึ่ง ในถนนตรอกกัปตันบุช ได้ประชุมและร่างข้อตกลงต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น
กันอย่างแน่นนอน* นอกจากการบอยคอตสินค้าแล้วกุลิชาวจีนยังไม่ยอมขนสินค้า
ที่มากับเรือญี่ปุ่นอีกด้วย

การบอยคอตสินค้านี้ชาวจีนได้ให้ความร่วมมือกันอย่างดี ดังปรากฏใน
รายงานของเสนาบดีนครบาลแจ้งไปยังพระยาบุรีนวราษณ์ ราชเลขาณุกการใน
พระองค์ว่า ท่านได้พบกับพวกที่ขายของญี่ปุ่นซึ่งมีอยู่ในประเทศไทย ๑๐ ยี่ห้อ
พวกนี้เล่าให้ท่านฟังว่า แรกเคยขายของได้วันละ ๑๐๐ บาท ถึง ๔๐๐ บาท
แต่เวลานี้วันละ ๕๐ บาทก็ขายไม่ได้ และใช้แต่เท่านั้นมีพวกเจ้าของโรงสีไฟเช่า
เรือญี่ปุ่นเข้ามาเดิน ๒ ราย ปรากฏว่าไม่มีใครส่งของออกไปกับเรือเหล่านี้เลย
ผู้เช่าต้องส่งข้าวในโรงสีตนเองเป็นสินค้าออกทั้งสิ้น^๒

จากเหตุการณ์นี้ อัครราชทูตญี่ปุ่นได้ขอความอารักขาจากทางฝ่ายรัฐบาล
ไทย ไทยรับปากจะช่วยเหลือ โดยทางฝ่ายไทยได้ดำเนินการตักเตือนคนจีน
คือ ในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. ๑๙๑๑) เจ้าพระยาบวรราช
เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้เชิญหัวหน้าสมาคมจีนมาประชุมที่กระทรวงและ
กล่าวตักเตือนเป็นใจความว่า

"ที่ฉันให้เชิญท่านทั้งหลายมาประชุมในวันนี้ ก็เนื่อง
ควยการที่พวกคุณจีนในกรุงเทพฯ มีความเกลียดชังญี่ปุ่น
มากขึ้น ในชั้นต้นก็เป็นแต่โจทย ๆ พุก ๆ กัน ซึ่ง

* กจข. ร.๖, ต.๒๕/๒, "กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ พูลกรม-
หลวงปราจิณกิติบดีราชเลขาณุกการ," ที่ ๑๐๖/๕๐๒๔ ลงวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๕๔

^๒ กจข. ร.๖, น.๒๕.๒/๗, "เสนาบดีนครบาลแจ้งความมายังพระยา
บุรีนวราษณ์เลขาณุกการในพระองค์"

เจ้านาที่ถือได้ทราบเหมือนกันเห็นว่าไม่เป็นการร้ายแรง
อะไร ก็นั่ง ๆ อยู่ภายใน ๒ - ๓ วัน เกิดมีพิมพ์
ใบปลิวแจกกันขึ้น คือ ใบปลิวที่แจกนี้เขาใจว่ามีสมาคม
แห่งหนึ่ง...

นี่เห็นได้ว่าการกระทำลงไปเป็นการที่เปิดเผย
ซึ่งไม่สมควรอย่างยิ่งและเป็นการทำร้ายแรงนัก หนังสือนี้
ฉันได้อ่านค่าแปลแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นเป็นหน้าที่ของ
เสนาบดีกระทรวงนครบาลที่จะต้องจัดการป้องกัน
อย่างแข็งขัน เพราะเหตุว่ายุ่นก็เป็นเมืองที่มีไมตรีกับ
กรุงสยาม พวกจีนที่เขามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทำมา
หาเลี้ยงชีพอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ
มหากรุณาอุปถัมภ์บำรุงเหมือนอย่างเดียวกับคนไทยไม
ผิดแปลกอะไรกัน... รัฐบาลสยามจะยอมให้คนจีนก็ตาม
หรือชาติใด ๆ ก็ตาม มาทำลายประโยชน์ของชาติที่มี
ไมตรีต่อกรุงสยาม ทวยอาการเปิดเผยเช่นนี้ไม่ใดเป็น
อันตราย ที่ว่านี้ไม่เฉพาะแต่ยุ่น ถึงชาติอื่น ๆ ที่มีไมตรี
กับกรุงสยามก็เหมือนกัน..."^๑

นอกจากการตักเตือนแล้ว ทางตำรวจนครบาลได้ทำการป้องกันและ
ให้ความปลอดภัยแก่ยุ่นอย่างเข้มแข็งคือ ได้ใหญ่บังคับการแต่ละท้องที่จัดเจ้า
พนักงานตำรวจกองตรวจแต่งกายเป็นราษฎรออกตรวจตามท้องที่ ถ้าพบปะผู้ใด
ปิดประกาศหรือทิ้งใบประกาศให้จับส่งโรงพักท้องที่และได้ใหญ่บังคับการคอยตรวจ
ตราความสงบเรียบร้อยตามเรือสินค้ายุ่น ตามบ้านและสถานที่ชาวยุ่นอยู่ เช่น
บ้านผู้จัดการบริษัทมิตซึบุชิเซนไกชวา ธนาคาร เป็นต้น นอกจากนี้จัดเจ้าพนักงานไป

^๑ กจช. ร.๖, ค.๒๕/๑๒, "เจ้าพระยามรธาภิเศกมหาอำมาตย์เอก
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการ
ต่างประเทศ," สำเนาที่ ๔๐๐๗ ที่ ๒๖/๒๕๓๒ ลงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

พุกจากกับหัวหน้าสมาคม "สยามพานิชจีนสโมสร" ขอให้ชี้แจงว่ากล่าวห้ามปราม
พ่อค้าจีน ขอให้เขาเยี่ยงอย่างเมืองอื่นที่ปิดสินค้าญี่ปุ่น^๑

การปฏิบัติของไทยในเรื่องที่ชาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นนั้น เป็นความ
พยายามที่จะป้องกันเหตุการณ์บอยคอตไม่ให้กลายเป็นเหตุการณ์ที่ร้ายแรงขึ้นมา
ดังเช่นที่ประเทศสิงคโปร์กลายเป็นการจลาจล การกระทำของไทยเป็นแต่เพียง
การป้องกันเท่านั้น ดังเช่นที่กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงมหาด-
ไทยกล่าวว่า

"...แม้การบอยคอตนี้จะเปนคดีเมือง ฝ่ายรัฐบาลก็
ไม่มีทางจะเซาชักขวางได้ เพราะยอมเป็นสิทธิของ
เอกชน เมื่อเขาจะไม่สั่งซื้อสินค้าญี่ปุ่น จะบังคับให้ซื้อ
ก็หาได้ไม่ สิ่งที่ต้องระวังก็คือ ที่จะก่อเหตุเอิกเกริกขึ้น
ในเรื่องนี้ อันจะกลายเป็นเหตุวิวาทหรือเหตุอันไม่พึง
ปรารถนาในทางการเมือง..."^๒

นอกจากจะจัดการให้ความปลอดภัยแก่ชาวญี่ปุ่น และชาวจีนที่ขายสินค้า
ญี่ปุ่นแล้ว รัฐบาลไทยยังได้แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเรื่อง กุ๊ลิ้งเงินไม่ยอมอนสินค้าที่มา
กับเรือญี่ปุ่น คือ ไซคนไทยทำงานเป็นกุ๊ลิ้งแทน^๓ ปรากฏว่าไต้ผลดี ส่วนเงินพวกที่
ก่อความวุ่นวาย รัฐบาลไทยก็ได้เนรเทศออกนอกประเทศ ในฐานะที่เป็นบุคคลที่

ศูนย์วิทยพัชยากร

^๑ กจช. ร.๖, น.๒๕.๒/๕, "รายงานเจ้าคุณเพชรปาทิ เรื่องจีนปิดสินค้า
อเมริกา ญี่ปุ่น และการก่อกองสไตรท์ในกรุงเทพฯ แต่ ร.ศ. ๑๒๔ - พ.ศ. ๒๔๖๔
ต่อ รามราชพ"

^๒ กจช. ร.๗ ม.๑๘/๖, "สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต
แจ้งความไปยังมหาเสวกเอกเจ้าพระยามหิธร," ที่ ๘๗/๑๖๕๐ ลงวันที่ ๑๕
พฤษภาคม ๒๔๗๑.

^๓ กจช. ร.๗, ม.๑๘/๖, "เจ้าฟ้ากรมหลวงพระนครสวรรค์วรพินิตแจ้ง
ความมหาเสวกเจ้าพระยามหิธร," ที่ ๑๔๐/๓๐๔๖.

ไม่เพียงปรารภนา เช่น นายจวงหรือนายจอง นายเฉียง นายจู่ฮงมู่ นายย่ำ-
เยงมุ่มหรือเซ็กซง นายไชพอน รวม ๕ คน

การที่รัฐบาลไทยดำเนินการช่วยเหลือป้องกันอันตรายให้แก่ผู้มุ่น
ตามคำขอร้องของอัครราชทูตผู้มุ่นประจำไทย เพราะไทยถือว่า คนประเทศ
ต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์
ไทยจะต้องให้ความช่วยเหลือเมื่อเขาประสบความทุกข์ร้อน และประกอบกับขณะนั้น
ผู้มุ่นมีฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจ จึงทำให้ไทยเกรงใจและให้ความช่วยเหลือ
อย่างเต็มที่

ผลตอบแทนในการที่รัฐบาลคุ้มครองในความปลอดภัยนั้น ชาวผู้มุ่นใน
กรุงเทพฯ ได้เรียกรับเงินเป็นจำนวน ๒,๗๐๐ บาท มอบให้ท่านอัครราชทูตผู้มุ่น
นำมามอบให้เสนาบดีกระทรวงนครบาล ให้ใช้เงินนี้เป็นประโยชน์แก่กรมตำรวจ
พระนครบาล และตำรวจภูธรกระทรวงนครบาลจึงได้ใช้เงินจำนวนนี้สำหรับการ
พยาบาลตำรวจนครบาลที่เจ็บป่วย

ตลอดเวลาที่จีนบอยคอตสินค้านั้น ไทยพยายามรักษาความสงบภายใน
ประเทศให้มากที่สุด ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝ่ายไทย
ใช้กำลังตำรวจนครบาลให้ความคุ้มครองชาวผู้มุ่นตลอดมา ครั้นถึงรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยพยายามรักษาความเป็นกลางมากกว่ารัชกาล
ที่แล้ว คือ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะเล็งเห็นว่า ถ้าไทยเข้าข้างฝ่ายหนึ่ง
ฝ่ายใดแล้ว จะเป็นการตัดผลประโยชน์ของเราเอง เพราะฉะนั้นทางที่ดีแล้ว
ควรสงวนความเป็นกลางให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้^๒ ไทยใช้นโยบายนี้ทั้งในเรื่อง

^๑ กจช. ร.๖ น.๒๕.๒/๕ "รายงานเจ้าคุณเพชรปาดี้เรื่องจีนบอยคอตสินค้านำ
อเมริกา ผู้มุ่น และก่อกองสไตร์ทีในกรุงสยาม แต่ ร.ศ. ๑๒๔ - พ.ศ. ๒๔๖๔
ตอรวมราชมพ"

^๒ กจช. ร.๗, ค.๒๐/๑๔, "เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเรียน-
ราชเลขาธิการ,"

การบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นโดยพวกจีน และในการลงความเห็นเกี่ยวกับกรณีพิพาทระหว่างจีนและญี่ปุ่นในการประชุมสันนิบาตชาติในปัญหาแมนจูเรีย^๑

สรุปแล้วนโยบายของไทยต่อเรื่องกรณีพิพาทระหว่างญี่ปุ่นและจีน จนเกิดผลเป็นการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในไทยนั้น ไทยพยายามดำเนินนโยบายเป็นกลางที่จะไม่ฝักใฝ่ข้างใดข้างหนึ่ง แต่พยายามรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และให้ความคุ้มครองแก่ชาวญี่ปุ่น ในฐานะเป็นชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ไม่ว่าจะ เป็นชาติใดไทยก็ต้องให้ความคุ้มครอง

๒. นโยบายของประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทย

นโยบายของญี่ปุ่นกับประเทศไทยในระยะ พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๘๘๗ - ๑๙๓๒) นั้น จัดแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน คือ ระยะแรกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๘๘๗ - ๑๙๑๔) เป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะบุกไมตรีและไม่ได้มีที่ท่าว่าจะรุกรานต่อไทย ระยะที่ ๒ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๑๕ - ๑๙๓๒) เป็นระยะเวลาที่ญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะเป็นใหญ่ในประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะฉะนั้นนโยบายของญี่ปุ่นกับไทยจึงเปลี่ยนไปตามฐานะของประเทศซึ่งขณะนั้นเป็นประเทศมหาอำนาจ แต่ขยายอิทธิพลของตนทางแถบเอเชีย

๒.๑ นโยบายของประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๐-๒๔๕๗ (ค.ศ. ๑๘๘๗ - ๑๙๑๔)

นโยบายของญี่ปุ่นกับประเทศทางแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างสมัยเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๔) นั้น ญี่ปุ่นไม่ได้คิดจะขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองแถบนี้เลย^๒ ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นอยู่ในสมัยเริ่มเปิดประเทศ

^๑ กจช. ร.๗, ต.๑๐/๒๒, "รายงานเสนาบดีสภาที่ ๒๐/๒๔๗๔ วันจันทร์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๔"

^๒ Edward Thadeus Flood, "Japan's Relations with Thailand: 1928 - 41," p. 6.

คองปฏิรูปบ้านเมืองในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๐ - ๒๔๓๗ (ค.ศ. ๑๘๖๗ - ๑๘๙๔) ประกอบกับขณะนั้นญี่ปุ่นก็มุ่งสนใจแต่ทางเอเชียตะวันออก เพื่อจะใช้เป็นแหล่งระบายพลเมือง และหาทรัพยากรมาใช้ในการอุตสาหกรรม^๑ ฉะนั้นนโยบายของญี่ปุ่นกับประเทศทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงไม่มีการวางแผนแน่นอน เป็นแต่เพียงมีสัมพันธไมตรีกันและเกื้อกูลกันเท่าที่จะทำได้

ในค่านประเทศไทย ญี่ปุ่นก็ดำเนินนโยบายเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และพร้อมกับนโยบายนี้ญี่ปุ่นได้พยายามปลูกฝัง คหกรรมนิยม โดยการเชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทยไปดูงาน เพื่อจะให้เห็นความสามารถและความสำเร็จของประเทศญี่ปุ่น^๒ ซึ่งความสนิทสนมของประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นนี้ ประเทศต่าง ๆ ไม่พอใจและพยายามจะปล่อยข่าวให้ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศนี้แตกร้าวกัน เช่น กล่าวหาว่าญี่ปุ่นพยายามขอเช่าเกาะครามซึ่งอยู่หน้าอ่าวไทยเป็นเวลา ๒๕ ปี^๓ เป็นต้น

^๑Tatsuo Kawai, The Goal of Japanese Expansion, (Tokyo : The Hokuseido Press, 1938), pp. 18-19.

^๒ญี่ปุ่นได้เชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ออกไปดูผลสำเร็จของประเทศญี่ปุ่น คือ พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. ๑๙๐๒) ได้เชิญกรมหมื่นนครไชยศรี ผู้บัญชาการกองทัพไทย ออกไปดูสนามรบระหว่างรัสเซียและญี่ปุ่น และให้ดูกิจการทหารบกและทหารเรือของญี่ปุ่น เป็นการแสดงถึงแสนยานุภาพอันเกรียงไกรของญี่ปุ่นที่สามารถรบชนะรัสเซียซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจ

- พ.ศ. ๒๔๗๒ (ค.ศ. ๑๙๒๙) รัฐบาลญี่ปุ่นได้เชิญพระองค์เจ้าอลองกัญ ไปดูการทหารที่ญี่ปุ่นอีกครั้งหนึ่ง

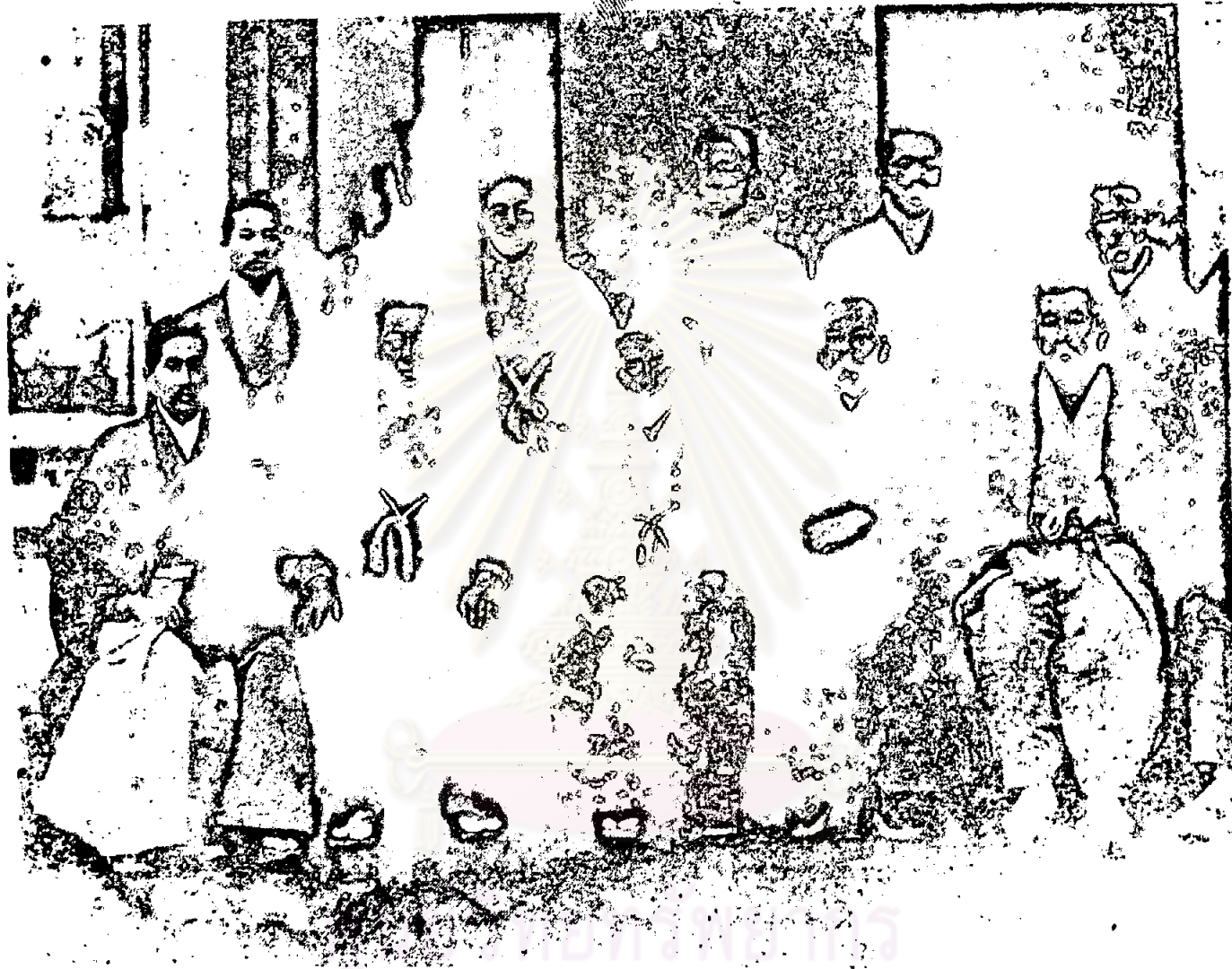
^๓ PKD...II "Document No. 124 : Secret dispatch from A.E. Olarovsky to V.N. Lamzdorf about Japanese efforts to acquire Ko Khram island No. 6, dated Bangkok, 1(14) November 1904" pp. 242 - 245.

นอกจากทางฝ่ายรัฐบาลแล้ว พระจักรพรรดิเองทรงมีพระราชประสงค์ที่
ต้องการเป็นทองแผ่นเดียวกับไทย โดยโปรดให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
สยามมกุฎราชกุมาร เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเลือกคู่จากพระธิดาทั้งสามของ
พระองค์ ขณะที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงแวะ ณ ประเทศญี่ปุ่น ระหว่าง
ทางเสด็จจำเนิกลับ^{ในพ.ศ. ๒๔๔๕} หลังการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ดังที่พระยาประคิพัตรา
ซึ่งเป็นผู้รับพระบรมราชโองการไปรับพระองค์ บันทึกไว้ว่า

"ระหว่างที่สมเด็จพระบรมโอรสา (รัชกาลที่ ๖)
ประทับที่ญี่ปุ่นนี้ วันหนึ่งอธิการบดีกระทรวงวังมาบอก
ข้าพเจ้าว่า โดยรับสั่งของเอ็มเปอเรอ พระองค์จะ
ถวายพระธิดาองค์หนึ่งในสามองค์แก่สมเด็จพระบรม
โอรสา พระธิดาสาวทั้งสามมีชื่อพระธิดาของเอ็มเปเรส
แต่เรียกเอ็มเปเรสเป็นพระมารดา ส่วนเอ็มเปเรสเองไม่
มีพระธิดา พระธิดาทั้งสามจะเสด็จประพาสสวนใหญ่
เสด็จสมเด็จพระโอรสไปทรงเลือกตามพระทัย แต่ให้คน
ความเสด็จไต่คุณเกี้ยวเท่านั้น คือ ตัวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ใจ
ที่จะไต่ไปชมควย แต่สมเด็จพระบรมโอรสรับสั่งว่า "ไม่ไต่
กลับไปบอกเขาเถอะ ว่าเรายังเด็กที่จะมีภรรยา" ข้าพเจ้า
กราบทูลว่า "ทำไมไม่เสด็จเพราะเป็นโอกาสดี" ทรงตอบว่า
"ลึนกับพันยังรู้จักกระทบกัน ถ้าเราเอาลูกสาวเขามาเกี้ยว
เกือกทะเลาะกัน เขาบอกให้พ่อเขาเอาเรือรบมาเมืองเรา
สัก ๕ ลำ เราก็ก๊แยเท่านั้น"^๑

บันทึกนี้แสดงให้เห็นว่า พระจักรพรรดิอาจจะทรงต้องการที่จะเชื่อม
สัมพันธ์ไมตรีกับประเทศไทยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในทางส่วนพระองค์ควย

^๑ เรื่องของเจ้าคุณประคิพัตรา เจ้าภาพพิมพ์ในงานสวดวารศพ พระยา
ประคิพัตราภูบาล วันที่ ๕๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ หน้า ๑๓ - ๑๔.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
ฉลองพระองค์แบบญี่ปุ่น เมื่อคราวเสด็จแวะ ณ ประเทศญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2445

๒.๒ นโยบายของประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๔ -

๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๑๕ - ๑๙๓๒)

ในช่วงระยะเวลาที่นโยบายของประเทศญี่ปุ่นกับประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นไปในทางรุกรานและขยายอิทธิพล กล่าวคือ ญี่ปุ่นได้ยึดมณฑลชานตุงของเยอรมนี และยื่นขอเรียกร้อง ๒๑ ข้อต่อจีน ขณะเดียวกันมีนโยบายขยายอิทธิพลลงมาทางใต้

ทางด้านประเทศไทยนั้น ดร.โทคิชิ มาซาโอะ (Dr. Tokichi Masao) นักกฎหมายชาวญี่ปุ่น ซึ่งเข้ามาเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมายระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๕๖ (ค.ศ. ๑๘๙๗ - ๑๙๑๓) เป็นผู้แนะนำให้รัฐบาลญี่ปุ่นเห็นความสำคัญของประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๕๖ เขากลับไปประเทศญี่ปุ่น ได้กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทย ชักชวนให้รัฐบาลลงทุนทำไร่ฝ้าย^๑ และกล่าวถึงประโยชน์ต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นจะได้รับถ้ายอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทย ประกอบกับขณะนั้นญี่ปุ่นเริ่มได้เปรียบดุลการค้าจากไทย^๒ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า รัฐบาลญี่ปุ่นจึงมีความสนใจประเทศไทยมากขึ้น และเล็งเห็นผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะได้รับจากไทย ในสมัยของ นายโชโนซุเคะ ยาคะ (Mr. Chonezuke Yada) และ นายคิวจิโร ฮายาชิ (Mr. Kyujiro Hayashi) เป็นอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๒๔๗๑ (ค.ศ. ๑๙๒๒ - ๑๙๒๘) ตรงกับระยะเวลาที่ไทยกับญี่ปุ่นกำลังเจรจากันไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ญี่ปุ่นได้ตั้งข้อเรียกร้องมากมายในการแก้ไขสนธิสัญญานี้ เช่น ขอให้จ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในไทย ขอให้กรรมสิทธิ์ที่ดินตามแบบที่พึงจะอนุญาตแก่ชาวตะวันตก^๓

^๑ กจช. ร.๖, ต.๕.๑๕/๑ "คำกล่าวของ ดร.มาซาโอะ ในที่ประชุมธนาคาร," ๒๕ ตุลาคม ๑๙๑๓ (พ.ศ. ๒๔๕๖).

^๒ อ่านรายละเอียดที่ ๕.

^๓ อ่านรายละเอียดที่ ๘.

รัฐบาลไทยพยายามหลีกเลี่ยงการเสียผลประโยชน์นี้ตลอดมา จะเห็นว่าสมัยนี้ นโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยเปลี่ยนไป คือ เปลี่ยนจากนโยบายที่เคยช่วยเหลือ ก่อกูลกันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาเป็นการเอา รัคเอาเปรียบให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในขณะที่ญี่ปุ่นมี ฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจ มีฐานะมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง และ ประการสำคัญก็คือญี่ปุ่นได้เห็นผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นจะได้รับจากไทย

นอกจากการพยายามเจรจาเอารัคเอาเปรียบของญี่ปุ่นแล้ว อัครราชทูต ยังให้ความสนใจต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น คุบูก ทองแดง ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพอพระทัย^๑ ในระยะนั้นหนังสือพิมพ์ไคลงข่าวเกี่ยวกับ ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาซื้อที่ทำนาเป็นจำนวนพันกว่าไร่ จากนายพันเอกพระประสงค์สรรพากร เจ้ากรมสารบรรณ และพระยาราชาเวศม์ดุง ประชาชนตกใจเกรงว่าญี่ปุ่นจะแย่ง อาชีพของคนไทย^๒ รัฐบาลได้พิจารณาถึงเรื่องนี้ และลงมติว่าควรจะมีการแก้ไข เรื่องการถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน^๓

ต่อมาเมื่อนายยาซุกิชิ ยาคาเบะ (Mr. Yasukichi Yatabe) เข้ามา เป็นอัครราชทูตในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ (ค.ศ. ๑๙๒๘) ได้มีหนังสือพิมพ์ ญี่ปุ่นลงข่าวเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยและชักชวนให้ชาวญี่ปุ่นมา ประกอบอาชีพในประเทศไทยมากขึ้น^๔ ทำให้รัฐบาลไทยมีความระแวงญี่ปุ่นยิ่งขึ้น

^๑ กจข. ร.๗, ต.๒๑/๕ "เจ้าพระยามหิธรเรียนท่านเจ้าพระยาพลเทพ" ที่ ๓๔๑/๕๕๔๔ ลงวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๔๗๑.

^๒ อ่านรายละเอียดฉบับที่ ๕

^๓ กจข. ร.๗, ต.๒๑/๕ "รายงานที่ประชุมอภิรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๖/๒๔๗๒ ลงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๒."

^๔ กจข. ม.๑.๓/๑๗๓ "รายงานของพระยาสุพรรณสมบัติ อัครราชทูต สยามกรุงโตเกียวแปลหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่น ชื่อ Japanese Abroad" (๒๐ ก.ย. - ๑๕ พ.ย. ๒๔๗๒).

ดังนั้นนายยาตาเบะจึงพยายามทำให้คณะรัฐบาลไทยมีความไว้วางใจญี่ปุ่นตั้งสมัยก่อน จากบันทึกฉบับของนายมิยาซากิ ชิโนโร (Mr. Miyazaki Shinrō) เลขานุการของนายยาตาเบะระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๓๓ - ๑๙๓๖) กล่าวว่านายยาตาเบะพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองให้ดีขึ้น^๑ และจากบันทึกของตัวนายยาตาเบะและเพื่อนใกล้ชิดชี้ให้เห็นว่า นายยาตาเบะมีแผนที่จะทำให้ไทยมีความใกล้ชิดกับญี่ปุ่นขับไล่อิทธิพลชาวตะวันตกออกไปและขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นเข้าแทน เขาพยายามทำตามแผนการนี้ระหว่างอยู่ประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๒๘ - ๑๙๓๖) คำเนื่งการควยความสงบและรอบคอบ จากเอกสารทางฝ่ายไทยจะพบว่านายยาตาเบะพยายามให้ประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด ใ้แนะนำนักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาศึกษาเกี่ยวกับชนชาติไทย แก่สมเด็จพระยาจักรพรรดิราชานุกาพ และส่งงานศิลปะของญี่ปุ่นเข้าร่วมแสดงในงานนิทรรศการที่ประเทศไทย^๒ ในสมัยนี้เองที่ชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนไทยร่วมกันตั้ง "สมาคมญี่ปุ่น-สยาม" เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๓๕) มีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นให้สนิทสนมกันยิ่งขึ้น และส่งเสริมความเจริญทางการค้าของประเทศทั้งสอง เช่นเดียวกับสมาคมสยามในประเทศญี่ปุ่น^๓ ปรากฏว่าสมาคมนี้สามารถดำเนินงานสำเร็จตรงตามจุดประสงค์

^๑ Edward Thadeus Flood, *op.cit*, p. 27, quoting G.K.R. A-6-0-0 No.1-27, "Yatabe Kōshi no Tai-Sen Kasaku" (A Top secret memoire of June 15, 1942 written by Miyasaki Shinrō).

^๒ กจช. บ.๑.๓๓/๔๐๗ "จดหมายนายยาตาเบะ ทูลพระเจ้าอนงยาเออกรมพระยาจักรพรรดิราชานุกาพ" ลงวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘.

^๓ อิชานางา ซิม่าชิ "สัมพันธ์ภาพระหว่างญี่ปุ่น - ไทย" สัมพันธ์ไมตรีไทย-ญี่ปุ่น : ชาวไทยฉบับพิเศษ, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จดำเนินเยี่ยมประเทศญี่ปุ่นระหว่างวันที่ ๒๗ พ.ค.-๕ มิ.ย. ๒๕๐๖.

นอกจากการสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันทางด้านวัฒนธรรมแล้ว นายยาคาเบะไค้เข้ามามีส่วนในกิจการบางอย่างของไทยเมื่อมีโอกาสด้วย ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๔๗๒ นายยาคาเบะไค้มีหนังสือถึงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ว่า มีชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งสนใจอุตสาหกรรมทำน้ำตาลและใคร่ขอตั้งบริษัททำน้ำตาลไทยและญี่ปุ่น รัฐบาลไทยตอบว่าจะอนุญาตให้ได้ ถ้าดำเนินการจัดตั้งบริษัทอย่างถูกต้องตามกฎหมายทุกประการ^๑ นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ บริษัทยามาชิคา (Yamashita Kisen Kaisha) ขอตั้งบริษัทเดินเรือขึ้นที่กรุงเทพฯ โดยให้ชื่อว่าเป็นบริษัทไทยและชักธงไทย โดยอ้างเหตุผลว่าถ้าตั้งเป็นบริษัทญี่ปุ่น กฎหมายญี่ปุ่นบังคับให้ใช้คนญี่ปุ่นทั้งหมด ต้องใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมาก ถ้าเป็นบริษัทไทยไม่มีข้อบังคับเช่นนี้ โดยกล่าวว่าในระยะแรกจะนำเรือเข้ามาเดิน ๓ ลำ มีทุนประมาณ ๒ แสนบาท และชักชวนให้เจ้านายและข้าราชการไทยเข้าลงทุนด้วย รัฐบาลไทยอนุญาตให้ตั้งบริษัทนี้ได้^๒ เหตุที่ญี่ปุ่นขอตั้งบริษัทนี้ก็เพราะประสงค์อุปสรรคในการค้าขายกับประเทศไทย คือ พ่อค้าอังกฤษกีดกันไม่ให้เรือญี่ปุ่นขนส่งสินค้าในกรุงเทพฯ^๓ และประกอบกับขณะนั้นการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นเจริญมากขึ้น ญี่ปุ่นจึงต้องการเดินเรือด้วยตนเอง การที่ญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้ตั้งบริษัทเดินเรือ ยังผลให้การค้าระหว่างประเทศทั้งสองเป็นไปสะดวกยิ่งขึ้นและเจริญมากขึ้นตามลำดับ

^๑ กจข. ร.๗, รล.๑๘/๑๒ "พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์เรียนมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร" ที่ ๕/๕๒๔ ลงวันที่ ๕ เมษายน ๒๔๗๒.

^๒ กจข. ร.๗ รล.๑๘/๑๒ "รายงานการประชุมอภิรัฐมนตรีครั้งที่ ๑๑/๒๔๗๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๗๔.

^๓ กจข. ร.๖, ต.๒๕/๒๒ "พระยามหิธรกราบทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" ลงวันที่ ๒ กันยายน ๒๔๖๒.

นโยบายของญี่ปุ่นที่มีต่อประเทศไทยระยะ พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๗๕
 เป็นนโยบายของประเศมหาอำนาจส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติต่อประเทศเล็ก คือ
 พยายามให้ได้ผลประโยชน์มากที่สุดและสร้างอิทธิพลของตน สาเหตุที่ญี่ปุ่นเปลี่ยน
 นโยบายจากการที่เคยช่วยเหลือร่วมมือทางด้านต่าง ๆ มาเป็นเช่นนี้ ก็เพราะ
 ญี่ปุ่นเล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากไทยในด้านการค้าที่สำคัญของ
 ญี่ปุ่น นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าเป็นต้นมา ไทยเสียเปรียบ
 ด้านการค้ากับญี่ปุ่นเป็นมูลค่าเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากเป็นตลาดแล้ว
 ประเทศไทยยังอุดมไปด้วยทรัพยากรแร่ธาตุที่ญี่ปุ่นต้องการ เช่น ดีบุก ทองแดง
 บรรดาอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำไทยในระยะเวลาดังกล่าวนี้ นายยามาดะได้รับ
 ยกย่องว่าเป็นอัครราชทูตที่มีความสามารถมาก คือช่วงเวลาที่เขาเข้ามาเป็นระยะ
 ที่รัฐบาลไทยไม่พอใจและมีความเกรงกลัวภัยที่จะเกิดจากญี่ปุ่น เขาได้พยายาม
 สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้งสอง และพร้อมกันนั้นก็เข้าสัมพันธ์กับ
 กิจการบางอย่างในประเทศไทยเมื่อมีโอกาส เพื่อเป็นการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่น
 ในประเทศไทยด้วย

สรุป

มูลเหตุที่ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นเปิดสัมพันธไมตรีกันทางการทูต
 ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ (ค.ศ. ๑๘๘๗) นั้น เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะหาพันธมิตร ในขณะที่ประเศมหาอำนาจ
 ตะวันตกกำลังขยายอิทธิพลมาทางเอเชีย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง
 ในรัชสมัยของพระองค์เป็นไปแบบประเศเล็กพึ่งจะติดต่อกัน เพราะญี่ปุ่นเพิ่ง
 เปิดประเทศ และกำลังพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับไทย

เพราะฉะนั้นลักษณะการติดต่อของประเทศไทยทั้งสองจึงเป็นลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประกอบกับขณะนั้นญี่ปุ่นมีนโยบายต่างประเทศที่มุ่งขยายตัวไปทางเหนือ คือ ประเทศจีนและเกาหลี เพื่อใช้เป็นแหล่งระบายพลเมือง และเป็นแหล่งวัตถุดิบ บ่อนโรงงานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงไม่สนใจประเทศไทยนัก เพราะไม่เล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้จากไทย แต่ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ญี่ปุ่นมีอิทธิพลทางประเทศจีน และได้ครอบครองหมู่เกาะทางทะเลจีนตอนใต้แทนเยอรมนีซึ่งเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ญี่ปุ่นมีความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และมีฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจ ญี่ปุ่นหันไปดำเนินนโยบายขยายเขตอิทธิพลของตนออกไปให้กว้างขวาง ประกอบกับได้รับแรงสนับสนุนจากหนังสือพิมพ์ญี่ปุ่น ให้ดำเนินนโยบายแผ่ขยายอิทธิพลลงมาทางใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย บรรดาผู้เชี่ยวชาญที่เข้ามารับราชการในไทยและชาวญี่ปุ่นที่เดินทางท่องเที่ยว เมื่อกลับไปญี่ปุ่นมักจะเขียนบทความหรือแสดงปาฐกถา กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของไทย จึงทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นผลประโยชน์ที่ญี่ปุ่นจะได้รับ จึงเปลี่ยนนโยบายที่ปฏิบัติต่อไทยเป็นไปในทางเอวักเอวเปรียบและพยายามขยายอิทธิพลในเมืองไทย อัครราชทูตญี่ปุ่นที่มีความสามารถมาก คือ นายยาคาเบะ เป็นผู้ที่สามารถขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในประเทศไทยได้ พร้อม ๆ กับทำให้ประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเอวักเอวเปรียบของประเทศไทยญี่ปุ่น ในบทความต่อไป จะกล่าวถึงเรื่องแต่ละเรื่องอย่างละเอียด คือ ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามารับราชการในไทย ปัญหาทางค่านสิทธสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งไทยเสียให้แก่ญี่ปุ่น และการเจรจาเพื่อที่จะได้สิทธิพิเศษคืนมา